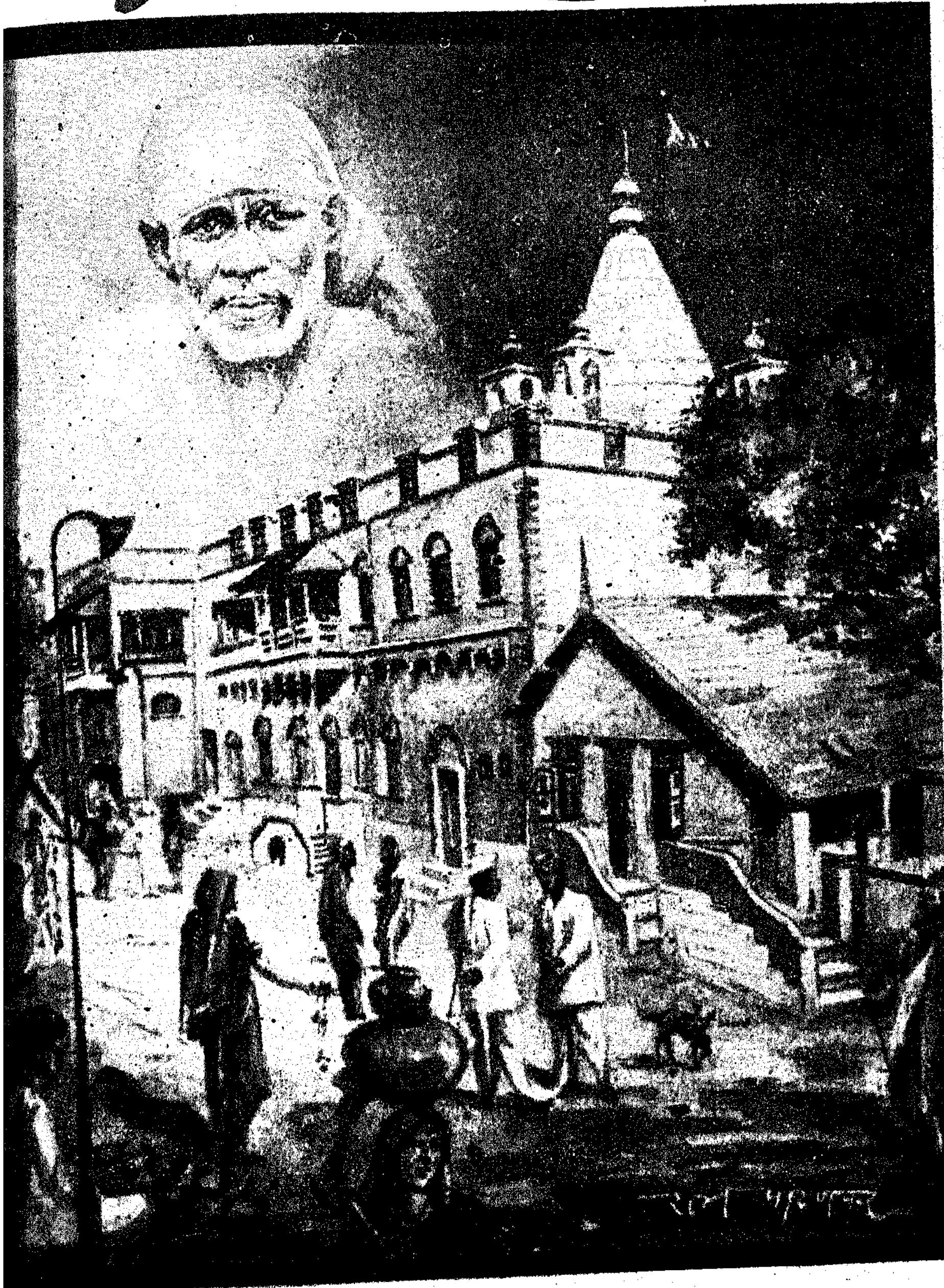

STRAITZGIST

स्थापना १९१६

साईबाबांच्या
मूर्ती पूजेची भांडी

व

चांदीचे
सोन्याचे
मोत्यांचे

सर्व प्रकारचे दागिने तयार करणारी मुंबईतील विश्वासू सुप्रसिद्ध पेढी

ई. आर. माल्हेकर
जितेकर चाळ, ठाकुरद्वार, मुंबई नं. २

ट. नं.
२९८३१

श्री साई वा कसुधा

संकटप्रसंगीं मग तें कोणत्याही प्रकारचें संकट असो. श्रीसाईबाबाना शरण जाणें, त्यांचे श्रद्धायुक्त अंतःकरणानें स्मरण करणें व सर्व भरिभार त्याच्यावर सोपविणें हाच संकटमुक्त होण्याचा एकमेव मार्ग आहे. कारण आपले माबाप तेच आहेत. तारणारे किंवा मारणारे तेच, ते अत्यंत कनवाळू व मायेच्या ममतेनें आहेत. श्रद्धेनें त्यांना हांक मारा. ते धांवत येऊन तुम्हांला संकटमुक्त केल्याशिवाय कदापि रहाणार नाहीत हांकेसरसे धांवत येऊन ते तुम्हांला आईप्रमाणें कडेवर घेतील व तुमचें संकट निवारण करतील.

—श्रीसाईसच्चरित्

श्रीसाईलीला

[शिरडी संस्थानचे अधिकृत मासिक]

वर्ष ४४ वै

सप्टेंबर १९६५

[अंक ६ वा

: संपादक :

श्री. बी. जी. पोतनासि

वार्षिक वर्गणी रु. ५ (ट. ख. सह)

टे. नं. ६३३६१

: कार्यालय :

साई निकेतन, डॉ. आंबेडकर रोड, खोदादाद सर्कल जवळ, प्लॉट नं. ८०,
वी, दादर, मुंबई १४.

प्रिय वाचक—

आपण नेहमीं कांहीं ना कांहीं सत्कार्य करण्यांत गुंतून राहिले पाहिजे. सतत काम करीत रहावयाचें व त्याबरोबर ज्ञान संपादनाकडे ही जखर लक्ष पुरविले पाहिजे. कर्म आणि ज्ञान हे आपले दोन पंख आहेत म्हणा ना. त्यांच्या बळावर आपण वर आणि अधीकवर उड्डाण करावयाचे आहे.

केवळ कर्मरत होऊन भागणार नाही; किंवा केवळ ज्ञान संपादनाच्या मार्ग लागून ही आपला निभाव लागणार नाही. कर्म व ज्ञान या दोन्हींची उत्तम प्रकारे सांगड घालतां आली पाहिजे. तसें नाही करतां आले तर आपणांस उद्धाराचा मार्ग सांपडणार नाही. केवळ पुस्तकी पांडित्य क्राय कामाचे? पोथी पांडित का थोडे थोडके आहेत? त्यांच्यांत ज्ञानाचा अहंकार मरलेला असतो. जो स्वतःला कोणत्या ना कोणत्या कामांत किंवा उद्योगांत गुंतवून ठेवतो, त्याला नाना प्रकारचे अनुभव सहज येत जातात. तें अनुभवजन्यज्ञान महत्वाचे असते, ते प्रात करून घेण्यासाठी आपण झटले पाहिजे.

आपले मन सैरावैरा धांवपळ करण्यांत पटाईत आहे. त्याला विचाराच्या सहाय्यानें वेसण घालतां आली पाहिजे. केवळ उद्योग करीत राहिल्यानें व त्यांत आधिकाधिक सफलता मिळाल्यानें आपले जीवन सफल झाले असें कोणीही समजण्याचे कारण नाही. उद्योगधंद्यांत मिळणारे दिखाऊ यश, जगांत आपल्या कर्तृत्वामुळे मिळत जाणारी मानमान्यता ही आपल्या शाश्वत सुखास कारणीभूत होणारी नाही हे आपण निश्चित समजावें. आपले लक्ष आध्यात्मिक ध्येयाकडे लागून राहिले पाहिजे. चिंतन सुख त्यामुळेच मिळायचे असते. आपण चिंतनशील बनले पाहिजे. बाह्य देखाव्यांनीं व क्षणिक मान मान्यतेनें आपण भुरक्लून जातां कामा नये. त्यामुळे अंगीं बळावणारा अभिमान एक दिवस आपला घात केल्याशीवाय रहाणार नाहीं.

ज्याने ज्ञानोपासनेची कांस धरली आहे, जो चिंतनशील आहे व ज्याच्यापुढे आध्यात्मिक ध्येय सदासर्वकाळ खडे असते, तो अभिमानास बळी पहून स्वतःचा नाश करून घेणार नाही.

आपण श्रद्धाशील बनले पाहिजे. कोणत्यातरी दैवतावर आपली श्रद्धा बळी पाहिजे. त्याशीवाय तरणोपाय नाही. बशी श्रद्धा तसाच आत्मविश्वास. या दोन्हीं साधनांच्या बळावर मनुष्य वाटेल तेवढा उंच चढूं शकतो.

आणि त्याच्या जोडीला अध्यात्मिक चिंतन जरुर आहे. त्याची कांस घरल्याशिवाय स्थैर्य प्राप्त होणार नाही. श्रद्धार्चील अंतःकरणानें तुम्ही तुमच्या आराध्य दैवतांचें चिंतन करू लागला म्हणजे तुमच्या मनांतील अस्थीरता व भीती आपोआप नष्ट होण्याच्या मार्गाला लागेल.

कोणतेही काम करीत असतां त्यांत यश किंवा अपयश या दोहोंपैकीं एखादें वाट्यास यावयाचें; परंतु यश मिळालें तर हुरळून जावयाचें नाहीं; व अपयश मिळालें असतां गर्भगळीत व्हायचे नाही, ही स्थिति तुमच्या वाट्याला केव्हां येईल? तुम्ही चिंतनशील व्हाल तेव्हां. चिंतन कोणाचें? भगवंताचें. यश, अपयश देणारी तीच शक्ति आहे; ‘आले देवाजीच्या मना तेथें कोणाचें चालेना।’ अशी आपल्या मनाची स्थिति झाली पाहिजे, त्याची इच्छा मानून आपण तिच्यापुढे समाधानपूर्वक मान वाकविली पाहिजे.

भगवत्-चिंतन स्वार्थांपासून तुम्हाला दूर ठेऊ शकते, आमचे सारे व्यवहार स्वार्थाच्या पायावर आधारलेले आहेत. जे करायाचे ते स्वार्थासाठी, मला व माझ्या कुटुंबाला सुख समाधान व ऐश्वर्य प्राप्त झालें पाहिजे यासाठी जिवाचा सारा आटापिटा चाललेला असतो. परंतु ज्याच्या अंतःकरणांत भगवंत जागा झाला आहे तो स्वार्थाला मिठी मारून राहं शकत नाहीं. त्याला विशाल हष्टी प्राप्त झालेली असते. त्याला वाटत असते, की मी केवळ माझ्यासाठी नाहीं. सर्वांसाठी आहे. सर्वांच्या कल्याणांत माझें कल्याण आहे. यासाठी मी केवळ स्वतःच्या सुखसमाधानासाठी धडपडणार नाहीं. तर सर्वांच्या सुखासाठी झटेन. मला एखाद्या कार्यांत यश मिळालें तर त्यामुळे मी आनंदानें बेहोष होणार नाहीं. मला माझे एक द्व्याचें नव्हे तर सर्वांचे यश, सर्वांचे कल्याण पहावयाचें आहे.

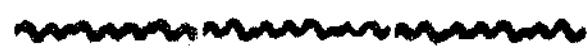
अशी भावना ज्यावेळी अंतःकरणांत जागी होईल त्याचवेळी तुम्ही शाश्वत सुखाच्या मार्गाने वाटचाल करीत आहांत असें म्हणतां येईल

आणि तोच आपला मार्ग आहे. त्या मार्गावर येण्यासाठी आपण झटावयाचें आहे. हे झटणें सर्वांच्याच वाट्याला येत नाहीं. ज्यांच्याजवळ पूर्व संचिताचें पाठवळ आहे, जे सतत चिंतनांत असतात त्यांनाच त्या मार्गानें जाण्याची बुद्धि होत असते. शाईबाबांच्या कृपेनें ते मार्ग आपल्या वाट्यास यावें, हीच त्याच्या चरणीं प्रार्थना.

— संपादक

वाणीचा उपयोग

आमचें बोलणें व आमचें वागणे यावर आम्ही सक नजर ठेविली पाहिजे. मुखाबाटे एकदा॒ शब्द बाहेर पडला तो काहीं परत घेतां येत नाहीं. जसा भास्यांतून सुटलेला बाण ! यादाठीं आपल्या मुखांतून जे शब्द बाहेर पडायचे ते कटु किंवा दुसऱ्याचे मन दुखविणारे नसावे. ते दुसऱ्यांना संतोष देणारे, तोषविणारे असावे.

आपल्या धर्माने॑ काय बोलावै याच्छल नियम घाळून दिलेला आहे. तो सनातनू नियम आहे. ‘सत्यं ब्रूयात् प्रियं ब्रूयात् मा ब्रूयात् सत्यमप्रियम्। प्रियं च नानृतं ब्रूयादेष धर्मं; सनातनः’ बोलावै तें करै सत्य बोलावै. परंतु अप्रिय सत्य बोलण्याचे टाळावै. रुचकर बोलावै. असत्य बोलू नये. हा आपला सनातन धर्म आहे. यादाठीं तोडाला येईल तें व वेळीं अवेळीं वाटेल तें आपण बोलू नये. प्रत्येक शब्द तोलून, मापून बोलावा. आपण थोडे बोलावै, जरूर तेवढेच बोलावै व तें बोलणे सत्यावर आधारलेले असावे.

रोजच्यारोज आपण अनाठायीं बडबड किती बरै करतो ? याचा आपण कधीं विचार केला आहे की ? जरा त्याकडे दृष्टी पुरवून तर पहा ! आपण आपल्या वाणीवर ताबा ठेवला पाहिजे. तिला वाटेल तशी स्वैर सोडता कामा नये. त्यामुळे आपल्या वाणीत एक प्रकारचे तेज निर्माण होईल. व आपली आंतरीक शक्ति वाढीला लागेल. किती प्रमाणांत तें आपणांस समजणारही नाहीं.

महात्मा गांधीजीचे उदाहरण आपल्या दृष्टीसमोर आहे. त्यानीं आपल्या वाणीवर किती ताबा ठेवला होता बरै ? आणि त्याचा परिणाम काय ? त्यांचा प्रत्येक शब्द ऐकायला व झेलायला सारै जग सज्ज होऊन राहिलेले असें. त्यांचा किता प्रत्येकानें, विशेषता बड्या अधिकान्यांनी आपल्या दृष्टीसमोर सतत ठेवणे इष्ट आहे.

आपल्या देशांत अनेक सावुसंत होऊन गेले. ते सहसा बोलण्याचे टाळीतच असत. बोलण्याचा प्रसंगच आला तर पाटीवर किंवा कागदावर लिहून आपले इंगित कळवावयाचे. भनवंताचे नामस्मरण करण्यांत व भगवन्नामानें वाणी पवित्र करण्यांत ते सदैव गुंतलेले असत. बोलल्याशिवाय कामे करतां येत नाहीत कां ? सूर्य, चंद्र कुँठ बोलताहेत ? परंतु त्यांचे जगाला सुख देण्यांचे व्यवहार अव्याहत चालू आहेत नाही का ?

आपण कधीं चार चौधांत बसलो असतां हास्यविनोद करीत असतों. आणि तशावेळी मुखाबाटे चटकनू असा एखाद शब्द बाहेर पडून जातो की, सारा थोटाला निर्माण होतो. तो निस्तारतां निस्तारतां नाकीं नऊ येत असतात ! त्यामुळे केवढा व्याप निर्माण होत असतो याची कल्पनाही करवणार नाही !

बाबासंबंधी माझा अनुभव

श्री. अ. ह. घर्माधिकारी, पो. भरवेली, जि. बालावाट (म.प्र.) हे आपणात
आलेला अनुभव पुढीलप्रमाणे कळवितातः—

श्रीसाई कृपेने आलेला अनुभव आपल्याकडे पाठवित आहे. तो असा—

“ १९५७ सालची घटना आहे. तेव्हां मी बी. एस्. सी. फायनल्ला होतो, व
नागपूर रामदास पेठ मागांत खोली घेऊन रहात असे.

१९५४ पासून माझे जवळ दत्ताची तसबीर आहे. आघी मी श्री दत्तात्रेयाचीच
आराघना करीत असे. परंतु पुढे दत्तावतार श्रीसाईबाबांची कीर्ति ऐकल्यावर त्यांचे
मी नामस्मरण करूं लागलो.

माझी खोली पहिल्या भजल्यावर होती. माझे बडील तेव्हां कांहीं कामाकरितां
नागपूरला आले होते, व माझ्याच खोलीवर त्यांचा मुक्काम होता.

एके दिवशी सकाळी ८-९ च्या सुमारास वडिलांचे कपडे घेऊन लॉन्ड्रीकडे
जाण्यास खाली आलो, व सायकल घेऊन दाराबाहेर पडतों तोंच समोर भगवें व स्व
धारण केलेला एक साधू उभा होता. तो मला म्हणाला—“ मी शिरडीवरून येत
आहे, व मला काशीयात्रेस जाणे आहे. तरी मला खर्चासाठीं पैसे दे. ” मी आपल्या
शर्टच्या खिशावर हात ठेवून म्हणालो—“ हे माझ्या वाडिलांचे पैसे आहेत, ते मी
कसे देऊ? ” त्यावर तो बोलला—“ तूं तुझ्या पुस्तकांत ठेवलेले दहा रुपये मला दे, ”
मला खुपच आश्चर्य वाटले; कारण खरोखरच मी एक दहाची नोट माझ्या केमिस्ट्रीच्या
पुस्तकांत केव्हांतरी ठेऊन दिली होती. दुसऱ्या कोणालाही ही गोष्ट माहीत नव्हती.
मग एक क्षणही विचार न करितां मी वर गेलो व ती नोट आणून त्याला दिली.
तेव्हां तो म्हणाला—“ हात पुढे कर, शिरडीचे तीर्थ तुला देतो, हात पुढे केल्यावर
त्यांने आपली रुद्राक्षांची माळ माझ्या हातावर घरली, आणि काय आश्चर्य!
त्यांतून खरोखरच तीर्थ निघायला लागले मी तें प्राशन केले, नंतर त्यांने श्री साई-
बाबांच्या समाधीविरील निर्मात्य माझ्या हातावर ठेवीत म्हटले—“ मूठ बांधून
देवाचैं स्मरण कर व मग उघडून पहा. ” तसें केल्यावर अर्ध्याहून आधिक
निर्मात्याच्या अक्षता झालेल्या आढळल्या. त्यानीं आशीर्वाद देत म्हटले
कोणाला सांगू नकोस तुझे चांगले दिवस असतांना पुन्हां येईन. ” तो प्रसाद वर
ठेवून मी लगेच दोन तीन मिनिटांत परत आलो. तो सन्यासी दिसेनासा झाला.
सायकलवर बसून मी आसपास सगळीकडे बघून आलो, कोठेच पत्ता लागला नाही.
खा घटनेनंतर श्रीसाईबाबांवर माझा विश्वास वाढतच गेला, आणि त्यांच्याच कृपेमुळे
पुष्कळ कठीण परिस्थितीतून पार पडलो अत्हे. तरी, ही सर्व श्रीसाईबाबांची लीला
असावी अशी मला खाची वाटते, व ते आपल्या वचनानुसार आजही आपली
सवाची काळजी वाहत आहेत. कळावें लोभ असावा हे विनंती.

प्रेमळ वागणूक

०९९६७७६५५५

Jलिस्तानांत एक गोष्ट सांगितलेली आहे:—एकदां एक मनुष्य स्नानाला बसला असतां त्याला स्नानाच्या पाण्यांत एक मातीचे ढेंकूळ दिसले. तें तो काहून फेंकून देजार इतक्यांत त्याला मधुर वास येत असलेला त्याच्या अनुभवासु आला. तेव्हां त्यानें त्या ढेंकळाला विचारले, “मी कस्तुरीहि नाहीं व अंबरहि नाहीं. मी एक मातीचे वःकश्चित ढेंकूळ आहे. गुलाबाच्या फुलांचा बरेच दिवसु सहवासु झाल्यामुळे मला ही प्रस्तुतची सृष्टिप्राप्त झाली आहे.” लहानपणीं क्रमिक पुस्तकांतील कवितेच्या द्वारे “पुष्पसंगे मातीस वास लागे। मृत्तिकेचा पुष्पांत गुण न वागे॥” हे जें आम्हाला शिकवीत तें अगदी खरे आहे. आपण मनुष्यप्राणी सदोदित आपली उन्नति ब्हावी म्हणून झटतो. पण उन्नति कोणत्याहि प्रकारची असली तरी ती केवळ पुस्तकी शानानें न होतां गुलाबाच्या फुलाप्रमाणे ह्या भूतलावर ज्यांच्या कीर्तीचा, सत्कृत्यांचा सुगंध पसरतो त्याचीच उन्नती होत असते. प्रसंगानें मनुष्याची कसोटी लागते. मारवाडांत पाऊस पडत नाहीं, तेव्हां तेथें जलप्रलयानें मनुष्ये मरणे शकन नाहीं, ह्याबद्दल एकादा तत्प्रांतीय जर फुशारकी मारूं लागला तर त्याला आपण काय म्हणू बरे? जेथें मनुष्याचें जीवीत कसाला लागत नाहीं तेथें तें शुद्ध राहिले काय व न राहिले काय सारखेच आहे. समाजांत राहून मनुष्याचा सु-स्वभाव, ग्रामाणिकपणा, सत्य, शील कसाला लागलीं पाहिजेत व अशा कसोटीला जो उत्तरेल तोच खरा सत्पुरुष होय. असे सत्पुरुष सर्वांशी प्रेमानें वागून स्वत्व पर उन्नति केल्याशिवाय रहाणार नाहीत.

पण किंत्येक असें प्रतिपादन करतील की बहुजनसमाजाशी मिळते घेऊन रहाणे हें आमच्या स्वभावाच्या विरुद्ध आहे आणि स्वभावाला औषध नाही अशी प्राचीन म्हण आहे. एका मानसशास्त्रज्ञांचे म्हणणे असें आहे की शेंकडा बाबन्न माणसे वाईट स्वभावाचीं असतात, चाळीस-बेचाळीस साधारण स्वभावाची असतात व पांच-सातच सु-स्वभावी असतात. आपण जर ह्या पांच-सातापैकीं असलों तर उत्तमच, चाळीस बेचाळीसापैकीं असलों तर लवकर सु-स्वभावी बनण्याची आशा आहे. परंतु बाबन्नापैकीं असलों तरी सुधारण्याविषयी निराश होण्याचे कारण नाहीं. दीर्घेचोगानें, चिकाटीनें व परमेश्वराच्या सहाय्यानें सर्व कांदी साध्य होतें. माझशा पाहाण्यांत असे किंत्येक लोक आहेत कीं जे लहानपणीं अत्यंत चिडखोर असून प्रयत्नानें शांत स्वभावी बनले आहेत. खुनी व लुटारु वाल्या कोळ्याचा परमेश्वरकृपेने वालिमकी होतो; त्याच्याच कृपेने खुनी सॉलचा पॅल होतो, मग ज्यांची मजल इतकी पोहोचलेली नाहीं त्यांच्या स्वभावांतच फरक होणे अशक्य

आहे काय ? असा इष्ट फरक व्हायला एकाच गोदीची आवश्यकता आहे; ती प्रेमग्रासि होय.

गाईचे आपल्या वत्सावर प्रेम असते, पक्ष्यांचे पिलांवर प्रेम असते, मनुष्यांचे आपल्या बालांवर प्रेम असते, पतीचे पत्नीवर प्रेम असते, पण प्रेम हा शब्द मी त्यापेक्षां व्यापक अर्थाने योजीत आहे. सेंट पॉलने कॉरिथिअन लोकांना लिहिलेल्या एका पत्रांत ह्या प्रेमाची व्यापक व्याख्या केलेली आहे. हे प्रेम ज्याने आपलेसु केलें त्याच्या अंगी सहनशिलता ओतप्रोत असते. लोक आपला द्वेष करोत, आपल्याविषयी गैरसमज पसरवोत आपल्याशी कृतज्ञपणाने वागोत, आपल्याला जातीबाहेर टाकोत, आपला छळ करोत, कांहीं झालें तरी तो प्रेमत्याग करीत नाहीं व शांत वृत्तीने हे सारे सहन करतो. इतकेंच नव्हे तर तुकारामाप्रमाणे आपल्याशी मुंबाजीप्रमाणे वागणाऱ्यांच्या सेवेला तत्पर असतो. असा मनुष्य दुसऱ्याचा द्वेष करीत नाही. दुसऱ्यांचे बरे झालें तर त्यांत त्याला आनंदच वाटतो. दुसऱ्यांच्या सुखाने त्याचे सुख वृद्धिगत होते. प्रेमयुक्त मनुष्य गर्व वहात नाही, थोडक्याने फुगळ जात नाही; आपल्याला न शोभणारे वर्तन त्याच्याकडून घडावयाचे नाही. आपल्या-जवळ संपत्ति असली तर ती इतरांजवळ नाही म्हणून त्याला वाईट वाटेल. अशा मनुष्याला स्तुति मारक होते, कारण स्तुतीला पात्र असल्याची त्याच्या ठिकाणी जाणीवच नसते. त्याला स्वतःच्या लाभाची अपेक्षा नसते. आपले जीवीत इतरांसाठी आहे, दुसऱ्यासाठी राबणे हा आपला श्रेष्ठ अधिकार व कर्तव्य आहे असै त्याला वाटते व हे कर्तव्य बजावण्यांतच त्याला श्रेष्ठ दर्जाचा आनंद होतो. प्रेमयुक्त अंतःकरणाचा मनुष्य क्षुद्र कारणांनी रागवत नाही. जगांत कृतज्ञता पुष्कळच भरलेली आहे ही जाणीव त्याला असते. पण कृतज्ञ माणसाचा त्याला राग येत नाही, कीव येते. दुसऱ्यांचे वाईट व्हावें हा विचार त्याला शिवतहि नाही. त्याची दृष्टि परदोष शोधण्यांत गर्के नसते तर उलट परगुणाची चहा करण्याकडे त्याची ओढ असते. सत्य व न्याय यांच्या प्रसारार्थ तो वाटेल ते श्रम करण्यास तयार असतो. तो दुसऱ्यावर नेहमीं विश्वास ठेवण्याला कचरत नाही व ह्याचा योग्य तो मोबदला त्याला मिळाल्याविना रहात नाही. रग्बीचे सुख्य अध्यापक डॉ. आरनॉल्ड आपल्या शिष्यांवर नेहमीं विश्वासून असत. त्याचा परिणाम असा झाला कीं गुरुजी आपल्यावर विश्वासून असतात तेव्हां त्यांना सांगून फसविणे आमच्या हातून होणार नाही असै विद्यार्थी म्हणत व खोटे बोलत नसत. अशा रीतीने प्रेम ज्याच्या ठिकाणी बाणलेले असते, त्याप्रमाणे त्याचे वर्तन असते. अशा प्रेमयुक्त माणसाच्या जीवनाने जगांत सद्गुणांची वाढ होते व ज्या हेतूने परमेश्वाने आम्हांला जन्मासं घातलें त्या हेतूची पूर्तता होते.

श्रीगुरुपौर्णिमा उत्सव, शाके १८८७

श्रीसच्चिदानंद सद्गुरु श्री साईबाबा महाराज मु. शिर्डी यांचा श्रीगुरुपौर्णिमा उत्सव सालाबादप्रमाणे शिर्डी येथे साजरा झाला. उत्सवास सर्वत्र ठिकाणाहून बरेखे साईभक्त आले होते. उत्सवास प्रारंभ आषाढ शु. १४ रोज सोमवार दिनांक १२।७।६५ रोजी होऊन आषाढ व. १ बुधवार दिनांक १४।७।६५ रोजी गोपाळकाळा क्रीतन होऊन उत्सव समाप्त झाला.

उत्सवाचा मुख्य दिवस आषाढ शु. १५ मंगळवार दि. १३।५।६५ हा होता.

उत्सवाचा कार्यक्रम सोमवार रोजी पहाटे श्रीचे फोटोची व पोथीची द वाजतां मिरवणुक होऊन श्रीचे द्वारकाईमाईत चांदीचे भव्य सिंहासनावर फोटोची स्थापना व २४ तास श्रीसाईसच्चरित्र ग्रंथवाचन दुपारी ४ ते ६ पर्यंत श्री. ह. दा. ऊर्फ नानासाहेब रासने यांचे कीर्तन, रात्रौ श्रीचे पालखीची गांवांतून मिरवणूक, नंतर नेहमीप्रमाणे शेजारती.

मंगळवार रोजी पहाटे ६ वाजतां श्रीद्वारकामाईतील फोटोची पोथीची मिरवणूक परत मंदिरांत व नंतर मंगल स्नान वस्त्रार्पण पुष्पार्पण भक्तांचे सामुदायिक अभिषेक पूजाअर्चन भक्तांना प्रसाद म्हणून जुन्या कापडांची विक्री, दुपारी ४ ते ६ पर्यंत श्रीसद्गुरुमहती या विषयांवर सं. गवई विष्णुराव मराठे यांचे कीर्तन. रात्रौ श्रीचे रथाची गांवांतून मिरवणूक व नंतर रात्रभर कलाकारांची मंदिरांत हजेरी. रात्रभर देऊळ भक्तांना दर्शनाकारितां मोकळे होते.

बुधवार रोजी नित्यकार्यक्रमाव्यतिरिक्त सं. गवई विष्णुराव मराठे यांचे गोपाळकाळा कीर्तन दर्हीहंडी (प्रसाद) उत्सव समाप्त. उत्सवांत पोलीस बंदोबस्त होता, त्यासुले चोन्यामान्या झाल्या नाहीत. उत्सवांत मंडप, तोरणे, पताका, दिव्यांची रोषनाई उत्तम केलेली होती, भक्तांच्या उत्तरण्याच्या जागी डी. डी. टी. फवोर मार्लन स्वच्छ ठेवण्यांत आल्या होत्या. पिण्याच्या पाण्याची व्यवस्था उत्तम ठेवण्यांत आली होती. जेवण फराळाची व्यवस्था संस्थान भोजनगृहामार्फत नेहमीच्या दरांत पकवानाचे भोजन देण्याची व्यवस्था करण्यांत आली होती. उत्सवानिमित्त एक दिवस संस्थान नोकर-सेवेकरी यांना मिष्ठान भोजन देण्यांत आले होते. व तीन दिवस फराळ चहा देण्यांत आला. एकंदरीत व्यवस्था चोख उत्तम ठेवण्यांत आली होती; याचे सर्व श्रेय मे, सन्माननीय कोर्ट रिसीव्हर पोतनीसाहेब व त्यांचे उत्साही सहकारी यांना आहे.

सुखी होण्याचा मार्ग

—स्वामी रामतीर्थ

‘आपल्या लग्नाचें पर्यवसान दुःख, चिंता, कष्ट आणि त्रास यांत होऊने नये, आणि जीवेत सुखावह व्हावें याकरितां दांपत्यानें आपले आचरण कसें ठेवावें’ हा महत्वाचा प्रश्न प्रत्येकानें विचार करण्याजोगा आहे. लोक प्राथंना करितात, की, हे देवा, कृष्णा, बुद्धा अगर खिस्ता ! आमच्या दुःखाचें निवारण कर. ‘राम’ सांगतो, हे देव मरणानंतर तुमचीं दुःखें नाहींशी करितील किंवा करणार नाहींत; पण ह्या जन्मी तुमच्या दुःखांचें निवारण कोण करणार ?

ह्याला एकच उपाय आहे, प्रत्येक दांपत्यानें त्यागाचा स्वीकार केला पाहिजे. ‘त्याग’ शब्द ऐकतांच प्रत्येकाच्या अंगावर कांटा येतो आणि त्याचा थरकांप होतो; परंतु त्यागाशिवाय तुमची घरें नंदनवनें (सुखमय) करून सोडणे बिलकुल शक्य नाही. त्यागाविषयीं बराच गैरसमज आढळून येतो. याकरितां त्यागाचा खरा अर्थ समजून घेणे इष्ट आहे. त्याग तुम्हाला हिंमालयाच्या दाट जंगलांत जाऊन राहण्यास सांगत नाहीं, सर्व कपडे फेंकून देऊन दिगंबर व्हा, अनवाणी आणि शिरखाण घातल्यावळून चाला, असें म्हणत नाहीं. त्यागाचा असा अर्थ असेल तर दांपत्याला त्याग कसा आचरितां येईल ? मिळकत, घरदार, मुळेंबाळूं असलेल्या दांपत्याला त्यागी कसें होता येईल ? हिंदूधर्मग्रंथामध्ये दिलेले त्यागाचे उत्तम उदाहरण महटले म्हणजे आपल्या मुलांबाळांना घेऊन सर्व कुटुंबासहित बसलेले उमानाथ शंकर, हेच होय.

हिंदू लोकांच्या मते त्यागाचा अर्थ अरण्यवास, समाजापासून दूर राहणे, प्रत्येक वस्तूचा त्याग करणे, प्रत्येक वस्तूचा द्वेष करणे, असा आहे असें कित्येक समजतात; पण ही चुक आहे. हिंदूनी त्याग घरांमध्ये आचारावयाचा आहे, है (त्यागरूपी) तत्वज्ञान—सत्य—वेदान्त—कांहीं शेलक्या अरण्यवासी लोकांकारितांच असेल, तर त्याचा आम्हांला काय उपयोग ? आम्हांला तें नको आहे, तें गंगेत बुडविलेले वरे !

खरा त्याग प्रत्येकाला पाहिजे आहे व तोच यशःप्रासीची गुरुकिळी आहे. त्यागी असल्या शिवाय कोणाहि वीराला समरांगणांत आपले नांव गाजवितां येणार नाही, आणि कोणाही कवीला उत्तम काव्य उत्पन्न करितां यावयाचें नाही.

यांतील मर्म काय ? एकाच ध्येयाशिवाय बाकी सर्व इतर गोष्टीचा

त्याग हेच तें मर्म होय, आणि अशा तप्हेचा जितका त्याग एखाद्या मनुष्याच्या अंगीं असेल त्या मानावें तो श्रेष्ठ होतो. नेपोलियनला एका शब्दानें हजारों शत्रूंनां थांबविण्याची शक्ति कशी आली ? तो आपल्या ईश्वरीतत्त्वामध्ये—आत्म्यामध्ये. पूर्ण लीन होत असे म्हणून. आणि या योगेच न्यूटनसारख्या महात्म्यांनीहि तत्त्वज्ञान आणि शास्त्र यासंबंधाच्या आपल्या नूतन शोधांनी जगावर उपकार केले आहेत. त्यांना आपल्या देहमन इत्यादिकांपासूनहि अलिस राहावें लागले. ते घरीं बसले असले तरी त्यांनां घरादाराची व आसेषांची स्मृति नसे. काय ही समाधी ! लोक म्हण-तील, की, कांहीं काम न करितां हे लोक स्वस्थ बसले आहेत. जेव्हां हे लोक स्वस्थ बसतात, तेव्हांचे ते उत्तम काम करूं शकतात. वरपांगी पाहणारांनां ते स्वस्थ बसलेले दिसतात खरे, पण आंत ते उत्तम काम करित असतात. असे मोठे बुद्धिमान लोक, वीर अगर महात्मे, नकळत जो त्याग आचरणांत आणितात आणि ज्या त्यागाच्या योगे ते प्रसिद्धीउ येतात, तो त्याग लोकांपुढे मांडणे आणि त्याचें शास्त्रीय विवेचन करून त्याच्या साधनार्थ नियम बांधणे आणि त्याचें स्पष्टीकरण करणे हा हिंदु तत्त्वज्ञानाचाउद्देश आहे.

हिंदुलोक या त्यागाला ज्ञान असेहि म्हणतात. म्हणजे त्याच्या मतें त्याग आणि ज्ञान ही एकच आहेत. ज्ञान म्हणजे ऐहिक वस्तुंचें ज्ञान, असें मात्र येथें समजूनये. ऐहिक वस्तुंच्या ज्ञानाचासुद्धां बराच उपयोग होतो; पण ते खिरे ज्ञान नव्हें. खन्या ज्ञानांचे शांति प्राप्त होते. ज्ञान अथवा त्याग म्हणके सत्याचे—आत्म्याचे—आपण कोण आहों याचे—ज्ञान. आपण कोण आहों याचें ज्ञान बुद्धीला करून देतां येहील; पण तेव्हांने भागेल काय ? कांहीसे भागेल, पण त्यांने तृती (शांति) होणार नाही. आपण ज्ञानी व्हावें, जीवन्सुक्त व्हावें, हें सर्व जग नंदनवन व्हावें असें तुम्हांला वाटत असेल, तर आपण देव आहों, सच्चिदानंद ब्रह्म आहों, अव्यक्त आदिशक्ति अथवा सत्ता काय वाटेल तें नाव द्या—आपण तें ईश्वरी तत्त्व आहों, हें ज्ञान अनुभवांत आणून सोडले पाहिजे. आपण कोण आहों हें ज्ञान नुसतें बुद्धीनें समजून उपयोगी नाहीं; तर तें आपल्या अंतःकरणांत बिंबल पाहिजे, आचरणांत उत्तरले पाहिजे, आपल्या रक्तांत तें मिलकून हृदयाच्या प्रत्येक ठोक्यासरशी उकळत राहिले पाहिजे व आपल्या प्रत्येक रोमरोमांत तें स्फुरण पावले पाहिजें. असें ज्ञान किंवा विज्ञान हाच त्याग होय. हें ज्ञान मिळाले म्हणजे तुम्ही त्यागी झालीं.

अरण्यवास किंवा एकांतवास हें एक नुसतें साधन आहे. अरण्यवास म्हणजे विश्वविद्यालयांतील अभ्यासच म्हणाना. विश्वविद्यालयांत आपण ज्ञान संपादन करण्याकरितां जातों, पण सदैव तेथेच रहावें असें कोणी समजत नाहीत. तसेच वर सांगितलेले विज्ञान मिळविण्यास, जरुर वाटत असेल तर तुझी अरण्यवास पत्करा. पण अरण्यवास म्हणजे त्याग असें कांहीं वेदान्त सांगत नाही. त्यागाला तुमच्या

धंद्याशी, जाग्याशी, अगर देहस्थितीशीं कांहीं कर्तव्य नाही. तुम्ही कोठेहि व कसेहि असा, त्याग तुम्हांला उच्च स्थितीत टेबितो, तुमची शक्ति वाढवितो, तुम्हांचा ईश्वर बनवून सोडतो, तुम्रची सर्व दुःखें, चिंता, काळजी यांचे निवारण करून तुम्हांला सुखी आणि निर्भय करून टाकितो.

दांपत्याला ह्या त्यागाचा स्वीकार कसा करितां येईल ? परस्पराच कल्याण साधण्याचें जर नवराबायकोने ठरविले, तर हें ताबडतोय आजच्या आज साधतां येईल. नवराबायकोने एकमेकांना तारण्याचा निश्चय केला नाही, तर जगांतील सर्व धर्मग्रंथांचा फारच थोडा उपयोग होईल, याचा नीट विचार करा. लोक पुराण-कीर्तन ऐकण्यास देवालयांत जातात, तेथे “ सर्वे ऐहिक वस्तुंचा त्याग करावा, संपत्तीचा मालक ईश्वर, आपण फक्त वहिवाटदार, आपण देह नसून देहांत वास करणारा आत्मा किंवा ईश्वर आहो, ” अशा तळ्हेचा उपदेश ऐकण्वासु सांपडल्यामुळे लोकांना कांहीसें ज्ञान मिळते खरे; पण तेथून घरी आल्यानंतर काय प्रकार घडतो ? ‘ मला नवी पैठणी आणा, मला ठुशा करून द्या, ’ असें बायको सांगत असते; ‘ बाबा, आम्हांला खेळ द्या, ’ म्हणून मुले पाठीस लागतात; ‘ माझी प्रिया, माझी चिमुकुलीं ’ म्हणून यजमान उत्तरे देऊ लागतो; बायकामुळे, धरदार, बंधुभगिनीं सर्व कांहीं देवालयांत असेंतोपर्यंत ईश्वराच्या स्वाधीन केले होते, घरी येतांच सर्व कांहीं हैश्वराकडून परत घेतले, ‘ माझे माझे, ’ सुरु झाले; नंतर ईश्वराचे कांहीं राहिले नाही. देवालयांत असतांना ‘ हे देवा, मी तुझा आहे, सर्व कांहीं तुझी आहे, तू मालक आहेस, ’ अशी जी मावना क्षणभर उत्तम झाली होती, ती घरी आल्यानंतर बायकामुलांचे तोंड पहातांच पार मावळून गेली. याप्रमाणे आध्यात्मिक उन्नति आणि कौटुंबिक स्थिति यांमध्ये विरोध दिसून येतो. देवालयांत जे कांहीं साधिले जाते, ते घरी येतांच गमाविले जाते.

देवालयांतील पुराणकीर्तनांनी जी कांही थोडीशी उन्नति होते, ती घरी येतांच साफ नाहीशी होते. असाच प्रकार जर नेहमीं चाळू राहील, तर उद्धाराची आशा बाळगणे व्यर्थ आहे.

कांहीं लोक म्हणतात 'मी तुझ्यावर प्रेम करितो.' पण काय ठोंग है ! जरुर तुमची आपल्या नवऱ्यावर किंवा बायकोयर खरी प्रीति असेल, तर तुम्ही त्याच्याकरितां किंवा तिच्याकरितां कांहीं झीज सोसली पाहिजे. कांहीं स्वार्थत्याग केला पाहिजे, बायकोला आपल्या सुखासाठी नवरा पाहिजे, आणि नवऱ्यालाहि त्याचकरितां आयको पाहिजे आहे; ती इतकी, की, जणू काय ती एक निर्जीव पदार्थच आहे, आणि त्या पदार्थावर जशी त्याची सत्ता पाहिजे अंतते. परस्पर एकमेकाला परतंत्र करूं पहातात. खरे प्रेम असेल तर परस्परांनी एकमेकांचे हित साधिले पाहिजे व वाढविले पाहिजे.

नवराबायको परस्परांचे हित साधितात काय? नवन्याच्या किंवा बायकोच्या वैषयिक इच्छा तृप्त करणे म्हणजे त्यांनी आपले हित साधणे किंवा कल्याण करणे नव्हे. वैषयिक इच्छा तृप्त करणे म्हणजे परस्परांचे कल्याण करणे असे असते, तर जगांतील सर्व कुटुंबे सुखी झाली असती; पण ती सर्व सुखी आहेत काय? हजारांत एखादे कुटुंब कवचित् सुखी असेल. परस्परांच्या पशुवासना तृप्त करणे म्हणजेच कल्याण साधणे अशी खोटी समजूत करून घेतल्याने व खरे हित कसे साधावे हैं माहीत नसल्याने पुष्कल कुटुंबे सुखी नसतात.

कायदा असा आहे, की, या जगांत कोणी एखाद्या व्यक्तीशी अगर ऐहिक वस्तूशी आसाके जडवून घेईल तर त्याला निःसंशय दुःख होईल. ती व्यक्ति अगर ती वस्तु त्याच्यापासून हिरावून घेतली जाईल, किंवा दोघांपैकी एखादा नष्ट होईल, अगर दोघांमध्ये कांही विवृष्ट तरी येईल. हा सृष्टीनियमी अपरिहार्य आहे. ऐहिक वस्तूवर ममता ठेविल्याने सुख केव्हांहि मिळणार नाही. उलट, दुःख मात्र होईल. 'सर्व शक्तिमान' पैशावर अगर कोणत्यादि वस्तूवर विश्वास न ठेवितां, देवावर—आत्म्यावर सर्व भार ठेवा. समजा, तुमच्या मित्राने एक आपली सुंदर तसबीर तुमचेपाशी दिलेली आहे तुम्ही ती मोठ्या प्रेमाने बाळगितां. तुम्ही त्या तसबिरीचे चुंबन घेतां, तिला गोंजारितां आणि तिच्यावर इतके प्रेम करितां, की, तो मित्र स्वतः तुमच्याकडे आला तरी तुम्ही त्याच्याकडे दुर्लक्ष्य करितां, त्याला ढंकूनहि पाहत नाही! तुमचे हैं वर्तन योग्य होईल काय?

समजा, एका नवन्याचे आपल्या पत्नीवर अत्यंत प्रेम आहे. त्याला मोहून टाकणारे, त्याचे चित्त आकर्षण करणारे असे तिच्यांत काय आहे? तिची शरीरकांति, सुंदर नेत्र, कान, नासिका वैगेरे त्याचे मन मोहित करतात काय? छेः, कधीहि नाही! कवीपेक्षां अधिक विवेकी व्हा आणि किचार करा. या अवयवांत जर खरी आकर्षण. शाके असती तर मेत्यानंतरहि हे असेच चित्ताकर्षक झाले असते; पण हेच अवयव मरणोत्तर निस्तेज होतात आणि आमची मने आकर्षण करित नाहीत. तेव्हां सौंदर्य कशांत असते आणि मोहं कोण पाडितो? सर्व वस्तूना सौंदर्य, लाबण्य, त्तलनवलन इत्यादि जै कांहीं प्राप्त होते ते सर्व परमात्मशक्ति-अंतशक्ति-आत्मा यापासूनच मिळते. तेव्हां तुम्ही हैं पके ध्यानांत ठेवा, की, तुमच्यासमोर उमें राहून जो कोणी तुम्हांला पहात] आहे, आणि तुमच्याशी बोलत आहे, तो परमात्माच-अंतरात्माच होय, बाह्य नेत्र, कर्ण, त्वचा आणि शरीर हैं सर्व त्या अंतरात्माचा पोषाख होय.

जेव्हां या जगांतील लोक ऐहिक वस्तूवरच प्रेम करितात, तेव्हां ते पोषाखाच्या आंत असणाऱ्या आत्म्यापेक्षां वरच्या पोषाखावरच विशेष लक्ष देतात, सद्वस्तुला विसर्जन बाह्य आवरणांचीच पूजा करितात, आणि यामुळेच लोक दुःख भोगतात. त्यांनां या पांपाचे फळ भोगावें लागते. या पापापासून तुम्हीं अलिस असावे, नवरा-

बायकोने परस्परांच्या अंतर्यामी असणाऱ्या आत्मदेवाला पहावे व त्याचीच पूजा करावी. नवरा किंवा बायको ही नरकाचे द्वार न होतां परमात्मस्वरूप दाखविणारा आरडा झालीं पाहिजेत. तसेच याप्रमाणे प्रत्येक वस्तु परमात्मस्वरूप वाटली पाहिजे.

आतां नवराबायकोनें ही दिव्य दृष्टि एकमेकांस कशी साध्य करून घावी, हैं पाहू. बायकोला आपल्या नवन्याला जर तारावयाचे असेल तर तिने सर्व बाह्य मोहांपासून त्याला परावृत्त केले पाहिजे अविवाहित मनुष्य अनेक तप्हेच्या मोहपाशांत पडण्याचा संभव असतो. सुकाणू नसुलेली नौका वान्यांनी आणि वादलांनी हेलकावे खात इकडे तिकडे जाते, तशी अविवाहित मनुष्याची स्थिति होते. आणि त्यांत स्थाला कांही परमार्थज्ञान नसेल, तर सर्व बाजूनी त्याला घक्के खावे लागतात. सर्व बाह्य मोहांपासून ब्रायकोने नवन्याचे प्रथम रक्षण केले पाहिजे. पण नेहमीं काय प्रकार घडतो? बायका आपल्या नवन्यांचे मोहांपासून रक्षण तर करित नाहींतच; उलट स्वतः आपण नवन्यांच्या डोक्यावर मोठें ओळें होऊन बसतात. ज्याप्रमाणे सर्व बारीकसारीक चिळ्डर नाणीं देऊन त्याप्रमाणे स्त्रीचा मोठा मोह इतर मोहांनां माझे टाकितो आणि पुरुषाला चीत करून सोडितो.

नवराबायकोनें परस्परांचे कल्याण साधण्याचा निश्चय केल्याखेरीज धर्मांची वाढ होणार नाही. व तो धर्म जिवंत राहाण्याचीहि आशा राहाणार नाही. हे खिस्ती, हिंदु व मुसलमान बांधव हो ! जर जगातील दुःखें नाहीशीं व्हावीं आणि मनुष्यांनी सुखी व्हावै असें तुम्हांस वाटत असेल, तर तुम्हीं तुसचे वैवाहिक संबंध नीट दुरुस्त केले पाहिजेत. प्रत्येक नवराबायकोनें परस्परांचे तारक झाले पाहिजे हे तत्व सर्वांच्या अंतःकरणांत बिंबविलैं पाहिजे. हे कर्से साध्य होईल ? जर नवन्याच्या मनांत नवन्याला गुलाम करावयाचे नसेल, तरच हे शक्य होईल. तुम्ही दुसऱ्यांना मुक्त—स्वतंत्र करा, म्हणजे तुम्ही स्वतः मुक्त—स्वतंत्र आपोआप होतांच. नियम असा आहे. आघात आणि प्रत्याघात हे सारखे असतात. तुम्ही आपल्या बायकांना ताब्यात ठेवा, त्यांना गुलाम करा, म्हणजे तुम्हीहि गुलाम बनलांच म्हणून समजा !

मनुष्य बैलाच्या नाकांत वेसण घालून शिंगांना दोन्या वांधून त्या आपल्या हाती घरितो आणि बैल आपला नोकर, गुलाम आहे असें म्हणतो; परंतु बैल जितका त्याचा बंदा गुलाम आहे तितकाच तोहि बैलाचा बंदा गुलाम आहे. बैल आपला गुलाम आहे असें म्हणण्यांस त्याला कारण काय, तर त्याला बैलास दुसरीकडे जातां येत नाही. हेच कारण असेल तर जसें त्याला सोडून बैलास जातां येत नाही, तसेच बैलास सोडून त्यासहि जातां येत नाही. तो जर स्वतंत्र असता, बैलास सोडून त्याला जर जातां आले असते, तर बैलहि त्याचा गुलाम न होतां स्वतंत्र झाला असतो. सुषिनियम अथवा कायदा असा आहे.

सर्व कुटुंबे दुःखी आहेत हैं तुम्हांला दिसत नाहीं काय? ही गोष्ट खरी नाहीं काय? यूरोप, अमेरिका, हिंदुस्थान, जपान अथवा जंगांतील कोणत्याहि देशांतील कुटुंबांत सुख नाहीं हैं खरें नाहीं काय? लोक तोडाऱ्ये म्हणतात, कीं, आमचे घर किती तरी सुखी! (Happy Home.) काय ढोंग हैं। सुख शब्दांत मात्र राहिले आहे. तें स्वप्रवत् झाले आहे. लोकांनां दुःखे भोगावीं लागत आहेत आणि कुटुंबे सुखी नाहींत. हैं असें कां? कुटुंबे सुखी असावीं असें तुम्हांला मनापासून वाढत नाहीं काय? जर सुख पाहिजे तर कुटुंब किंवा घर थांडा न समजतां त्याविषयीं तुम्हीं खरी कदकळ बाळगिली पाहिजे. दुःखाचे खरें कारण, नीट विचार करून शोधून काढिले पाहिजे व तें दूर केले पाहिजे. कुटुंबांत सुख नसतें, याचे कारण म्हटलं म्हणजे कुटुंबांतील लोकांनां सृष्टिनियमांचे शान नसतें, निसर्गाची योजना कशी आहे, उत्कांतितत्वाची गति कशी चाललेली आहे, हैं शान नसतें; अशान मात्र भरपूर भरलेले असतें, हैं होय. ‘राम’ सांगतो कीं, उत्कांतितत्वाची अथवा निसर्गाची अशी मुख्य योजना आहे, कीं, सर्वांनीं, प्रत्येकाऱ्ये हल्कुहळू सावळाश आपल्या अंतर्यामीं असलेल्या ईश्वरी तत्त्वाचा, आत्मतत्त्वाचा] अनुभव घ्यावा. ही योजना न समजल्यामुळेंव जगांत सर्वत्र कलह व त्रास माजत चालला आहे.

आपल्या नवन्याशीं अगर बायकोशी आपण असें वर्तन ठेवावें, कीं, निसर्गाच्या योजनेप्रमाणे योग्य दिशेने आपली उच्चति होत असावी. निसर्गाची योजना म्हटली म्हणजे मुक्ति किंवा स्वतंत्रता. तुमच्या बायकोला स्वतंत्र करा, म्हणजे तुम्हीहि आपो-आप स्वतंत्रच व्हाल. याचा अर्थ काय? ‘एक घाव दोन तुकडे.’ या न्यायाने सर्व नैतिक संबंध लोहान देऊन ख्रीपुरुषांनी पाहिजे तसें स्वैर आचरण करावयाचे काय? स्वैर वर्तन म्हणजे मुक्ति किंवा स्वतंत्रता नव्हे, उलट ते दास्य किंवा गुलामगिरी होय! आपल्या मित्राला स्वतंत्र करणे म्हणजे त्याला किंवा तिला नुसत्या बाह्य देहावरच नव्हे, तर अंतर्यामी असलेल्या परमात्म्यावर विश्वास व सर्व भार ठेवावयास लावणे होय दांपत्याचे खरें प्रेम म्हटले म्हणजे बायकोमध्ये असणाऱ्या परमात्म्यावर नवन्याने प्रीति करणे व स्वतःमध्ये असलेल्या परमात्म्यावर तिला प्रीति करावयाला लावणे, हैं होय. कित्येक लोक येशू खिस्तावर, कित्येक कृष्णावर आपला विश्वास आहे असें म्हणतात. ‘राम’ सांगतो कीं तुम्ही आपआपल्या नवन्यांवर व बायकांवर विश्वास ठेवा, आपआपल्या मित्राच्या मांसमय देहावर मात्र तो न ठेविहा आंतील आत्मतत्त्वावर ठेवा. अस्थिस्नायुचर्ममय बाह्य देहांकडे तुम्हीं असें पहावें, कीं, ते जणं काय पारदर्थक पडदे आहेत आणि त्यांतून आंतील आत्मवस्तु तुम्हांला चक्र स्पष्ट दिसत आहे.

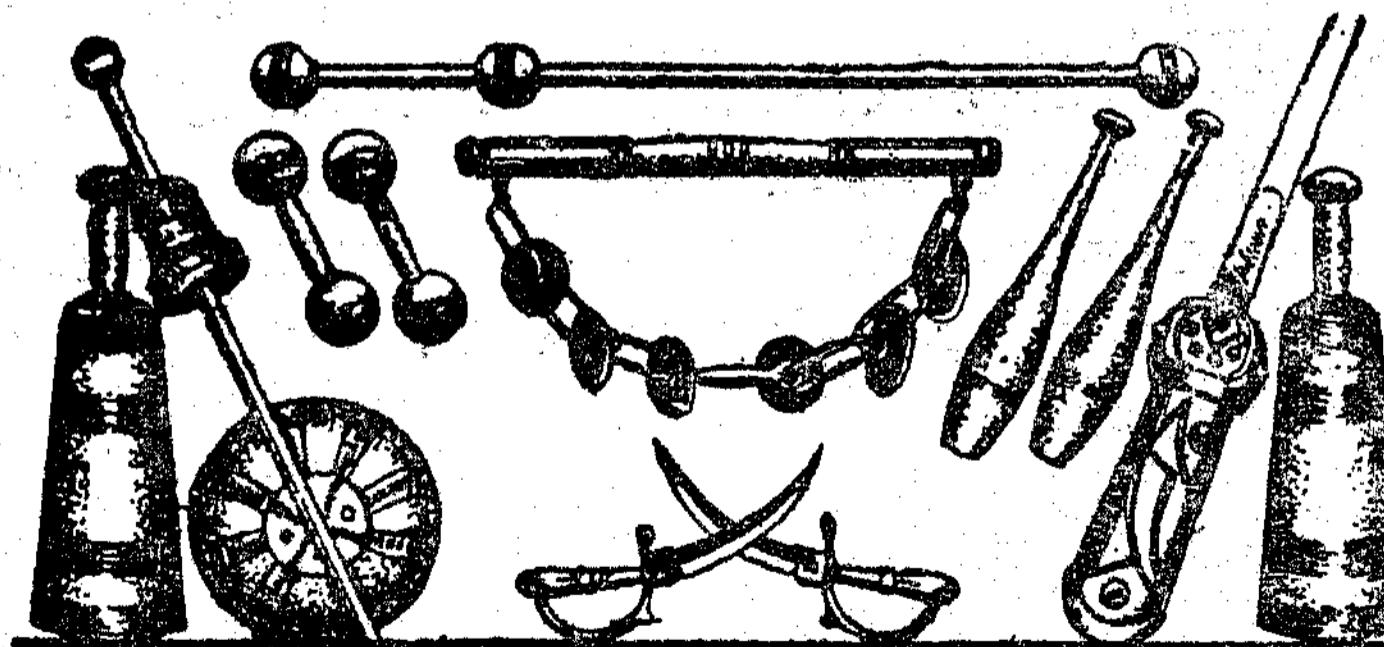
हालणाऱ्या फांदीवर बसणाऱ्या पक्षाला फांदी खालीं लवते हैं माहीत असतें; पण तो पक्षी यांकिचितहि न घावरतां मोठ्या आनंदाने गात असतो. कारण, त्याचा

सर्वं विश्वास हालणाऱ्या फांदीवर नसुन स्वतःच्या पंखावर असतो. त्याप्रमाणे तुम्ही कुठैहि असला, तुमच्या बायकामुलांवर तुमची कितीही आसाक्ति असली, तरी तुमचे सर्वं अंतःकरण देवाकडे—आत्म्याकडे पूर्णं लागलेले असावें हाच काय तो मार्ग आहे. या रीतीने तुम्हीं स्वतः वागावें व याच रीतीने आपल्या बायकामुलांनाहि वागण्यास लावावें. असें केल्याने तुम्हीं स्वतंत्र व्हाल व बायकामुलांनाहि स्वतंत्र कराल, कोणी कोणावर अवलंबून राहणार नाहीं.

जनतेचे आरोग्य म्हणजेच राष्ट्राचे सामर्थ्य

राष्ट्र सामर्थ्यवान करण्यासाठी बलवान व्हा. यासाठी नियमित व्यायाम आणि खेळ खेळणे जरुर आहे. यासाठी लागणारी उपकरणे म्हणजे डंबेल्स, लेझीम.. यासारखा सर्वश्रेष्ठ माळ आम्ही बनवितो. नगरपालिका, जिल्हा परिषदा, ग्रामपंचायती, व्यायाम शाळा, विकास केंद्रे यांना माळ पुरावितो.

नक्षीविजय वुडन आर्टिकल वर्क्स → ८५ बापू स्थोटे स्ट्रीट
जांभळी प्राह्लेता, मुंबई ३

प्रोप्रायटर – डी. एच. साखरकर

नामदेवांची वाणी

अनुवादक : गणेश विष्णु कविटकर, एम. ए.

- नाम महिमा -

नर रामभजन बिन गत न तरन की
 कोटीं उपाव कर रे ॥ धूबपद ॥

होम नेम व्रत तीरथ साधो
 क्या हुआ बन खंड वासा रे

चरन कमल उर मा उपजे नहि
 तो लग झुठि आसा रे ॥

नर तनु पायो राम नहि गायो
 भूत्यो पशु गव्हारा रे

सिर पर काल खडा शर साधे
 नामदेव कहे पुकारा रे

अर्थ :— हे मानवा ! कोट्यावधि उपाय केलेस तरी परमेश्वर भक्तिविना अन्य तरणोपाय नाही. होम, नियम, व्रते व तीर्थे करून काय साधलेस ? जोपर्यंत परमेश्वर चरणकमलाचा तुळया अंतःकरणात उदय होत नाही तोपर्यंत तुळया सर्व आशा, प्रयत्न व्यर्थ आहेत. नर जन्म प्राप्त ज्ञाला पण परमेश्वर गुण गायले नाहोस तर मुख्या ! तुळयापेक्षां पशु बरा ॥ [कारण पशु वाणी नसत्यांमुळे परमेश्वराचे भजन करू शकत नाही आणि तूं बोलतां येत असूनहि भजन करीत नाहोस] मृत्यु हा बाण रोखून तुळया शिरावर नित्य उभा आहे, हे नामदेव तुला अंतःकरणपूर्वक औरहून सांगत आहे.

एकनाथ महाराजांचा भक्तिभाव

भानुदासाचा नातू सूर्यनारायण आणि त्याची बायको रुक्मिणी हिंच्या पोटी एकनाथाचें जनन झाले. त्याच्यावर आईबापांचें फारप्रेम असे. त्याच ठिकाणी जनार्दन स्वामीचें वास्तव्य होते. या ज्ञानराशी जनार्दनांना दत्तात्रेयाचें दर्शन होत असे. जनार्दनाची माहिती लागतांच एकनाथ अगदी लहान असतांनाच त्यांच्या दर्शनाला गेला. आपले अंगडे त्यांच्या डोक्यावर फेकून एकनाथ त्यांच्यापुढे हात जोडून उभा राहिला. जनार्दन तें मूळ पाहून आश्रयभरित झाले. तो मुलगा आईबापावर रसून आपणाकडे आला असावा अशी कल्पना करून जनार्दनांनी एकनाथाच्या घृहस्थितीची चवकशी केली. तेव्हां एकनाथानें तशा बालवयांत असें सांगितले की, “मी कोणार्वदी रुसलों नाही. केवळ तुमच्या दर्शनाचा हेतू धरूनच येथे आलों आहे. माझ्या देहाला प्रपंचममता जडून कामक्रोधांनी मला गांजिले आहे. लोभ, माया, मोह, दंभ, अहंकार या आनंदावर शत्रूंनी माझी पाठ पुरविली आहे. याकरितां मी स्वामीच्या चरणापाशी आलों आहे. मी पतीत शरण आलों आहे. मला आपल्या चरणाचा सहवास घडवून मजकडून निरंतर सेवा ध्यावी.” असें बोदून एकनाथानें सद्गुरु माउलीचे पाय धरिले. त्या मुलाचें वय लहान असून तो अनुपम ज्ञानानें संपन्न आहे असें पाहून जनार्दनांनी त्याला अभ्युदेजून आपल्याजवळ ठेवून घेतले. सद्गुरुनी आपला अंगिकार केला हें जाणून एकनाथाला संतोष वाटला. त्या ब्रह्मदेवरूपी एकनाथाला जनार्दनस्त्वानें हंसरूपी नारायणच भेटल्यासारखें वाटले. त्यानें हृषभावना धरून गुरुसेवा चालविली.

एकनाथांची गुरुसेवा

रात्रीच्या प्रहरीं जनार्दनस्वामी घोरं लागले तरीही एकनाथ त्यांचे चरण चुरीत बसलेला व्हसे. सर्व साहित्य घालून विडा तयार करून एकनाथ जनार्दनांच्या मुखात घालीत असे. स्वामीना तोंड धुण्याकरितां तो आपल्या हातांनी त्यांच्यापुढे उस्त आणून ठेवी. त्यांना स्नान घालून त्यांच्या पूजेची सिद्धता करी. जनार्दनांचे भोजन होऊन जें ताच्छष्ट राहत असें तें एकनाथ भक्षण करी. एकनाथांची अशी निर्मल गुरुनिष्ठा पाहून जनार्दनांना त्यांच्या वरिष्ठपणाचा भरंवसा उत्तम झाला. एकनाथ आपल्या सेवेत गुंतला असल्याकारणानें त्याचें म्हातारे आईबाप चिंता करीत असतील, पुत्रांच्या विरक्ततेमुळे ते वृद्ध अन्नाच्या विवंचनेत असतील असें जाणून जनार्दनांनी

एकनाथाच्या घरी भरपूर अन्नवस्त्र पाठविण्याची तजवीज केली. त्याच्या आईबापासे एकनाथाची सर्व हवाल समजून मोठा आनंद झाला.

एकनाथाचें मन स्वरूपी लावावें या मिषानें जनार्दनांनीं त्याला जमाखचांचे काम करण्यास सांगितले. गुरुशुश्रूषेत कांहीएक न्यून पहुंच न देतां एकनाथ जमाखचं सांभाळून राहिला. बरेच दिवस झाल्यानंतर जनार्दनांनीं खडी, कीर्दी, खतावणी यांची तपासणी करण्याची इच्छा दर्शविली. आपल्या लिहीण्यांत कांही चूक राहुं नये एतदर्थ एकनाथ रात्री दिवा लावून खडी, खतावणी तपासून पाहत बसला. हिशेब जुळतां जुळतां त्याला एक पैशाची चूक आढळून आली. त्यानें सांच्या वह्या पुन्हां पुन्हां धुंडा लिल्या; पण हिशेबाचा ताळा पडेना. झोपेचा त्याग करून, देहाचा शीण न मोजून तो हिशेब करण्यांत गुंग झाला. जागरणासुळें त्याच्या घशाला कोरड पडली, तरी झोप येऊन हिशेब तसाच राहिल या भीतीनें तो पाणी पिण्यासही उठला नाही. त्याचे सर्व चित्त हिशेबमय झाले होते.

हिशोबांत गढलेले एकनाथ

जनार्दनस्वामी जागे होऊन पाहतात तो एकनाथ कोठेही दिसेना. त्याचा शोध करण्यास ते अंतर्गृहांत गेले तो त्याठिकाणी टळटळीत दिवा करून एकनाथ हिशेबांत गद्दन गेला आहे असें त्यांनी पाहिले. ते तसेच त्याच्या पाठीशी दद्दन राहिले. इतक्यांत हिशेबाचा ताळा जमत्यामुळे आनंद होऊन एकनाथाने चुटकी वाजविली. तेव्हां घटादिशीं पुढे होऊन जनार्दनांनी त्यास विचारले “एकनाथा, तुला एवढा कशाचा हर्ष वांटला आहे?” हा प्रश्न एकतांच एकनाथाने वर डोके केले. स्वामी दृष्टीस पडतांच त्यांना नमस्कार करून त्याने हिशेबाचा सर्व मजकूर त्यांना विदित केला. त्याचे भाषण ऐकून जनार्दन म्हणाले “तुझे चित्त जेसें एका अडक्याकडे वेघूने राहिले तसें ते जर श्रीकृष्णचरणीं रत होईल तर ते आत्महिताचा लाभ करू घेशील.” स्वामीच्या तोडची इतकीं उपदेशाक्षरे कानी पडतांच मायेचा विकार तुद्दन एकनाथाने प्रपंचाचा पूर्ण त्याग केला. तत्क्षणीं त्याने हातांतील लेखणी सद्गुरुनरणावर वाहिली आणि त्याने तोडाने असा जमाखर्च सांगितला की, “नरदेह हैच सालमजकूरचे मुद्दल होय. गतवर्षाची रुजु असलेली शिळ्डक म्हणजे पूर्णसंस्कार होत. मी आपल्या मनांत प्रेम धरून जो स्वधर्माचार केला तो माझा मला ठाऊक आहे. तोच स्वधर्म म्हणजे खर्च होय. फळाची व्याशा न घरितां मीं आपली सर्व कमी सद्गुरु जनार्दनाच्या चरणीं अर्पण केली, हे जनार्दन जाणजात. असें करण्यांत तीं ब्राह्मार्पण झालीं किंवा नाहीं हे मला कळण्यास मार्ग नाही. गुरुचरणीं निष्ठा ठेऊन सत्कर्म करणे हैच माझे काम आहे. मी केलेले कर्तव्य गुरुला मान्य आहे. त्या माझ्या कर्तव्याच्या खड्यावर जनार्दनाच्या मान्येतेचा शिक्का पडला त्यामुळे मला आतां अन्य

व्यवहाराकडे लक्ष पुरविण्याचें कारण नाही, नरदेहरूपी जमेचा हिशेब पाहतां अशान-
रूपीं वाकी सांपडते; तिचा झाडा करून मी आपल्या मनानें व्यापार संपर्कात स्वामीच्या
चरणावर आसक्त झालो आहे. आपण जनार्दन त्रैलोक्याचे धनी आहां. तुमच्या-
पासूनच उर्व व्यापार उद्भवला आहे. आपल्याच मुखांतून निघालेले कृष्णनाम आपल्या
कृपेने माझ्या वाचेला आवडले आहे, आपण मला जे 'सोहं' रूपी खरेदीखत दिले ते
मी मस्तकावर धारण केले आहे. मला सद्गुरुकङ्कन जो मुक्तीचा विडा व प्रेमाची वस्त्रे
प्राप्त झाली आहेत त्याच्या योगानें माझी भवरूप हिवाची पीडा नाहीशी होऊन मी
कैवल्यधामाला पौचुन चैतन्याच्या किळ्यावर बसलो आहे स्वामीनी मला अधिकार-
संपत्त करून स्वानुभव पाहण्यास सांगितले. सत्समागम करून मी आतां फक्त भक्ति-
चीच हुजत धालीत आहे, माझा मला अनुभव पटून मी स्वामींची चाकरी बजावीत
आहे. पूर्वपुण्याच्या पाठबळानें मी आतां रामनामाच्या व्यापारास लागलो आहे.”

रामकृष्ण मंत्राचा उपदेश

इतके भाषण करून एकनाथानें जनार्दनाच्या चरणावर नमस्कार घातला.
एकनाथाचा अधिकार जाणून जनार्दनांनी त्याला उठवून पोटाशी धरिले आणि
'रामकृष्ण' मंत्राचा उपदेश केला. गुरुच्या वचनावर पूर्ण विश्वास ठेवून एकनाथानें
परमार्थ योगाचें साधन आरंभिले. त्याची गुरुवरची भावना जास्त हढ होत गेली.
त्याचा गुरुसेवेचा निश्चय ध्यानांत आणून जनार्दनांनी त्याला विष्णुचा अवतार मानिले.
त्याला दत्तात्रेयाचें दर्शन करवावें असा बेत करून जनार्दनांनी त्याला दत्तात्रेयाचें
स्वरूपास न भिण्यावहाले सूचना देऊन सांगितले. “मी ज्याच्याशी गोष्टीं वार्ता करूं
लागेन त्याच्या चरणाला तूं बेलाशक मिठी घाल. त्यानें कांहीं दिले तरी ते प्रसाद
म्हणून भक्षण कर.” दत्तदर्शनावहालची लालसा तृप्त करण्याचें अभिवचन मिळतांच
एकनाथाला आनंद वाटला. जनार्दनानें त्याला एका अरण्यांत नेले. त्याठिकाणी
दत्तात्रेय अविघात्या रूपानें घोड्यावर स्वार होऊन प्राप्त झाले. त्यांचे विशाल भाल,
आरक्त नयन, हातांतील शस्त्र पाहून एकनाथ भयभीत झाला. दत्तात्रेय
मुसुलमानीं भाषेत जनार्दनाशीं बोलत बसले. घोड्या वेळानें दत्तांनीं असंख्य
पक्कानें निर्माण करून ते जनार्दन असे दोषेजण बरोबर जेऊं लागले. या
वेळी एकनाथ कांहीं अंतरावर उभा होता. दत्तात्रेयांनी त्याला पाहून त्याला बोलावण्या-
करितां जनार्दनास सूचना दिली. ती सूचना ऐकतांच एकनाथ लांब पळाला. तेवढ्यांत
दत्तात्रेय अदृश्य झाले.

घोडक्या वेळांत एकनाथ परत आला त्यानें गुरुचरणावर डोके ठेऊन विचारले
“ज्या यवनाबरोबर तुम्हीं भोजन केले तो कोण होता?” या प्रश्नास जनार्दनांनी
उत्तर दिले “एकनाथा; तुला अंतर्खूण कळली नाहीं. अरे, ती साक्षात् दत्तमूर्ती
होती. नानासाधनांच्या योगानेही दृष्टीस न पडणारी मूर्ति तुझ्यासमीप आली असता तू

तिचा विकल्पासुळे त्याग करून फसलास, कल्पतरुचा अवहेर करून वेड्यासारखा पळून काय गेलास? अरे, वज्राघारखा अवघड योग करूनही ज्याची भेट होणार नाहीं तो तुला सहजवृत्त्या दिसला असतां तुं संशययुक्त झालास ही चूक केलीस. आतां पुन्हा सावध रहा.”

यावर पुन्हा एकनाथानै सांगितले “माझी आपल्या ठिकाणी अनन्य निष्ठा आहे. इतराच्या ठिकाणी वृत्ति चालवली असतां माझ्या अनन्यत्वास बाघ येईल म्हणूनच मी विकल्पी बनलो. पुत्र पित्याचें अंतरंग जाणत असतो; पित्याला आपल्या पुत्राबद्दल सहजच प्रेम असते. पुत्राकरितां त्याचा पिता त्याच्या पुत्रावर कृपा करतो हे साहजीक आहे. मी आपले चरण सुतत डोक्यावर धारण केले म्हणजे आपणासु पितृ-तुल्य असलेले दत्तात्रेय मजवर तुष्ट होतील यांत संशयच नाही. पुर्णे देठाला लागून आहेत तोंपर्यंत त्यांना मुलांचा रस कसा पोचेल याची काळजीच नको. मला सुतत तुमचा निदिध्यास असला म्हणजे अनायासानै दत्तात्रेय भेटतीलच.”

मलंग वेषांत दत्तात्रय

असें बोलें होऊन ते गुरुशिष्य घरी परत गेले, पुन्हा दुसऱ्या खेपेस जनार्दन एकनाथास घेऊन दत्तदर्शनाकरितां वनांत गेले. यावेळी दत्तात्रेय मलंगवेषानै तेथें प्राप्त झाले. त्यांनी कामधेनूला कुत्रीचें रूप देऊन ती आपल्या बरोबर आणली होती. अनुसूयासुतांनी आपणास क्षुधा लागली असल्याचें जनार्दनांना कळवून बरोबरच्या कुत्रीची धार काढली. त्या शुनीच्या दुर्घांत माकरीचें तुकडे चुरून ते दोघेजण भोजनास बसले. जेवण नाले असतां मध्येच दत्तात्रेयांनी जनार्दनास एकनाथाला भोजनाकरिता बोलवावयास सांगितले. त्यांचें भाषण ऐकून एकनाथ संकोचित झाला. जनार्दनांनी त्यास पाचारण करून तो मलंग साक्षात् दत्तात्रेय असल्याबद्दल सुचविले, तरीही एकनाथ भीतभीतच जवळ गेला. त्याचें संशयग्रस्त मन पाहून जनार्दनांनी त्याला त्या अन्नांतील एक धास प्रसाद म्हणून दिला. त्यानें तो प्रसाद पदरांत बांधिला आणि तो वाजूस जाऊन स्वस्थ बसला. तें पाहून दत्तात्रेयांनी जनार्दनाजवळ एकनाथाबद्दल गाहिती विचारली. तेव्हां जनार्दनांनी त्यास धरून आणुन दत्तात्रेयांच्या पायावर घातला.

दत्तात्रेयांनी त्यास आशिवाद देऊन असें सांगितले की, “श्रुतिशास्त्राचें मंथन करून श्रीव्यासांनी जै भागवत निर्माण केले त्याचा खोल व गुस अर्थ हा एकनाथ प्राकृत टीकेने स्पष्ट करील. त्याच्याकळून मावार्थ रामायणाचें चोख निरूपण होईल. हा अति अद्भुत अशी हरिलीला गाऊन पतितांचा उद्धार करील.” असें आश्वासन देऊन दत्तात्रेय गुस झाले. जनार्दनांनी त्याला प्रसाद भक्षणाबद्दल प्रश्न केला असतां एकनाथाने आपण तो प्रसाद टाकून दिल्याचें सांगितले. तेव्हां त्याचा एकभाव पाहून

जनार्दन चक्रित् झाले. नंतर ते दोधेजण आपल्या घरी परतले. त्या मुरुशिष्यांचे पूर्णपणे एकीकरण होऊत गेले. दीप आणि ज्योती, सुवर्ण व त्याची कांति, सूर्य आणि किरणे, वारा व चंचलता, रुम्द्र व लाटा, ही जर्णी दिसण्यांत वेगळी पण वस्तुतः एकच त्याचप्रमाणे त्या दोघांची स्थिति झाली. अवघान व श्रवण आणि अध्यात्म व उत्त्वगुण ही जर्णी नांवे मात्र निराळी त्याप्रमाणे जनार्दन व एकनाथ येवढ्या नांवांतच कायतो मिळपणा उरला. बाकी सर्वत्र अभिन्नपणा डुमडुमूळ राहिला.

गुरुजीची आव्हा

एकनाथाची ऐक्यावस्था पाहून जनार्दनांना त्यांच्याकडून सेवा करून घेणे
इष्ट वाटेना. त्यांनी त्याला जवळ बोलावून सांगितले “तूं आतां आपल्या घरी
जाऊन गृहस्थाश्रम कर. स्तनान, संध्या, देवताचंन इत्यादि कर्मे लोकांना आचरून
दाखीव. तूं अध्यात्मांत प्रवीण होईल. तरी पण सत्कर्माचा त्याग करू नको.
नांवेच्या योगानें समुद्र तरुण जाण्याचें कार्य पार पडले म्हणून नांव फोडून टाकर्णे
हा कांही शहाणपणा नव्हे. कर्माचें मिथ्यत्व कळले तरी लोकाचाराकरितां कर्माचरण
हे केलेच पाहिजे. यथाविधि कर्मोपासना चालवून ती ईश्वराला अर्पण केली
म्हणजे ज्ञाले. हीं वचने ध्यानांत ठेवून वागलांस म्हणजे तुला परमात्मा
प्रसन्न होईल.” असें सांगून जनार्दनांनी त्याच्या मस्तकावर हात ठेविला.
सद्गुरुवचनाहून ज्याला कांहोंच श्रेष्ठ वाटत नव्हते तो एकनाथ जनार्दनांची आशा
प्रमाण मानून आपल्या घरी गेला. पुत्राच्या आगमनानें त्याच्या मातापित्याला
संतोष वाटला.

घरे येऊन राहिल्यानंतर एकनाथानें आपले स्वकर्म करण्यासु सुरवात केली. आईबापांची सेवा करण्यांत त्यांनी—एकनाथानेही—कमीपणा मानिला नाही. त्याच्या घरांत पांडुरंगाची एक जुनी मूर्ति होती. तिचीच त्यानें यथाविधि पूजाआर्चा चालविली. तिसन्याप्रदर्शी तो पुराणव्युत्पत्ती चालवी. रात्रीं तो कीर्तन करी. त्याचे कवित्व ऐकून भोत्तुवृंद डोलावयास लागे.

स्वप्नांत रामचंद्रांचे दर्शन

स्वप्नामध्ये रामचंद्रांनी त्याला दर्शन देऊन रामायणावर प्राकृत टीका करण्याची भाषा केळी. देवाच्या आशेप्रमाणे त्याने रामायण सुरु केले. वास्तविक पाहतां हे भावार्थरामायण लिहिण्यास रामचंद्रांनी एफनाथाला निमित्तमात्र पुढे करून आपण स्वतःच एकनाथाच्या जिब्हाग्रावर वास्तव्य करून ग्रंथ जन्मास आणिला; पण हे तत्व घानांत न आणितां, एकनाथाच्या एका शेबाच्याने एकनाथी रामायणाच्या प्राकृतपणा-बहुल निदा आरंभिली. रामायण लिहिण्यास एकनाथाकडून किंचित् आक्षस झालासे

पाहून रामचंद्रांनी त्याच्या स्वप्रांत जाऊन त्याला रामायणाचें लेखन अनालस्याने करण्याची सूचना दिली, आणि त्याच्या हातांत लेखणी देऊन रामचंद्र निघून गेले. एकनाथ जागा होऊन पाहातो तों शेजारी दऊत व हातांत लेखणी आहे असें त्याच्या नजरेसु आलें. मग त्याने लेखन मोठ्या नेटाने चालविले. लिहिण्याचा क्रम चालू होऊन एकनाथ सीताशुद्धीचें कथानक लिहूं लागले. ही कथा लिहिताना एकनाथ अगदी तदूप होऊन गेले. महेंद्र पर्वतावरून हनुमानाने उड्हाण केले, याद्वलची ओवी लिहिताना त्यांतील अर्थाचा आभिर्भाव त्यांच्या मनांत दाढून एकनाथांनी स्वतःच उड्हाण केले. आणि ते त्या ग्रंथनिंदकाच्या अंगणांत जाऊन निर्भानि स्थिरीत पडले.

तो अर्धं रात्रीचा समय होता. तो ग्रंथनिंदक साधारण जागसूद होता. अंगणांत आवाज होतांच तो उठून तेथें आला. एकनाथास पाहून तो विस्मय पावला. तो त्यास कांहीं प्रश्न करूं लागला, पण ते देहावर नाहींत असें पाहून त्यानें आपला प्रश्न थांबविला. इतक्यांत नाथांच्या हातांतील रामायणाचें पान त्याच्या हृषीस पडले. त्यानें तें पान पाहिले. त्या पानावरील मारुतीच्या ऊऱ्हाणाची अर्धवट ओवी वांचतांच त्यांच्या मनाला अंतर्खूण पटून. तो पस्ताव्यांत पडला. त्याला एकनाथाबद्दल मोठे प्रेम उत्पन्न होऊन गहिंवर आला. त्यानें त्याथाना उचलून आपल्या पाठीवर घेतले. आणि त्यांच्या मदिरांत नेऊन ठेविले. त्या ठिकाणी एकनाथ लागलीच सावध होऊन, पुढील ओव्या लिहूं लागले.

हा केवळ दांभीकपणा

एकनाथाला नमन करून तो गृहस्थ आपल्या घरी गेला. त्याला एकनाथाचा शिष्य होण्याची दृढ वांच्छा उत्पन्न झाली. पण असल्या इच्छेचा काय उपयोग होणार? एकनाथाचा अद्भुत चमत्कार प्रत्यक्ष पाहिल्यानंतर त्याच्या मनांत जरी केवढीही भावना उळवली तरी तिला शुद्ध कोण समजणार? परिसाच्या देवाची पूजा कोणीही करील. कामधेनूला कोणीही प्रदक्षिणा घालील. कल्पतरुचे शान झाल्या-नंतर त्यास पाणी घालण्यांत परोपकार कसला? संतसाधुंचा आघी उपहास करावयाचा आणि त्यांच्या सामर्थ्यांचा साक्षात्कार पाहिल्यावर त्यांच्या भजनीं लागावयाचे याला सज्जन लोक दांभिकपणा म्हणणार. अशा मासल्याच्या भावनेने प्रेरित होऊन तो गृहस्थ एकनाथाकडे जाऊन त्याचा उपदेश मार्ग लागला. एकनाथांनी आपली नालायकी बोलून दाखविली; पण कांहीं केल्या तो आपला हट सोडीना. त्याची भीड फारच पडली तेव्हां नाथांनी त्यास दुसऱ्या दिवशीं येण्यास सांगितले. एकनाथाने आपल्या धरांतील माणसास दुसऱ्या दिवशीं पूजेच्या वेळीं अग्रोदक न ठेवण्याची सूचना देऊन ठोर्वली. आपण उदकाकरितां कोणास हाक मारिली तरी कोणी हूं

कां चूं करुं नये अशी त्यांनी घरांतील माणसांना ताकीद देऊन ते पूजेला बसले. त्या संधीत तो गृहस्थ तेथें ठरल्याप्रमाणे प्राप्त झाला. एकनाथांनी अग्रोदक नाहीसे पाहून पुष्कळ गर्जना केली व तें कोणीतरी आणून द्यावै म्हणून घरांतील माणसांना पुष्कळ वेळ मोठमोठ्यांने पुकारिले, पण त्यांच्याकडे कोणोच लक्ष दिले नाही. एकनाथाला गुरु करण्याकरितां आलेल्या इसमाने लागलीच धांवत जाऊन भावनेने उदक आणून द्यावयास पाहिजे होते; पण तो शिष्य होण्याच्या अधिकारासु पोंचला नसल्याने तो तेथें नुसता शुभाप्रमाणे उभा राहिला. तेवढ्यांतच नाथांनी त्याची परीक्षा केली. तो कृपण, कुटिल व आळशी आहेसे समजूल नाथ स्वतः उदक घेऊन पूजेसु लागले. त्यांना शिष्य करण्याची इच्छाच नव्हती. मनाने सर्व उपाधींचा त्याग करून जो पांडुरंगावर भिस्त ठेवून बसला तो सांप्रदायी जनांची जोड करून दांभिकपणा माजविण्याच्या भानगडीत पडेल कशाला? जनार्दनांच्या बालकाला शिष्य-शाखेची जरूरच नाही अशा भावनेने एकनाथ पूर्ण वैराग्यपर होऊन भजन करीत राहिले. त्या गृहस्थासु उपदेशाचा मुहूर्त टळला असें सांगून नाथांनी त्यास त्याच्या घरी लावून दिले. शिष्यवर्गांची जोड करणे ही गोष्ट अहंकाराला उत्सन्न करणारी असून वैराग्यहानीकारक आहे असें एकनाथासारख्या परमपूज्य विभूतीचे ठाम मत होते, हे हल्ळोंच्या काळीं विशेष विचारणीय आहे.

एकनाथाची सद्दक्ति पाहून परमेश्वर भाविला. परमात्म्यानें ब्राह्मणाचे रूप धारण केलें आणि प्रतिष्ठानांत येऊन एकनाथाच्या बिन्दाडाचा शोध चालविला. गावांतील लोकांकडून माहिती मिळवून तो साक्षात् चैतन्यधन ब्राह्मण एकनाथाच्या घरांत जाऊन त्यास म्हणाला “मी अनाथ ब्राह्मण आहे. मी आपला लौकिक पेकून लांबून आलो आहे. मला अनवलंब द्या म्हणजे निव्वळ पोटावारी मी आपले सांगाळ तें काम करीन,” त्याची नम्रता व भक्ति पाहून एकनाथांनी त्याचा स्वीकार केला.

पंढरीनाथ नाथांचा नोकर झाला

ज्याची कीर्ति वर्णन करण्यांत पुराणे वेडी होऊन गेली तो लीलानाटकी नाथांच्या धरीं पाण्याच्या कावडी वाहूं लागला. क्षीरसागरांतील प्रभाकरबेटांत वास्तव्य करणारा शेषशायी भगवान् एकनाथांची उपकरणी घासूं लागला, जो लोकांना सांयुज्य देतो तो रुक्मिणीघरति भक्ताच्या धरीं सुडासंमार्जन करून देवघर सारविष्ण्याच्या कामांत तो तल्लीन झाला. ज्याच्या चरणापासून मागीरथीचा उगम झाला तो वासुदेव एक-तल्लीन झाला. ज्याच्या अग्रोदक आणण्यांत आनंद मानूं लागला. अहंयाएवी हजार कळवी नाथाच्या पूजेला अग्रोदक आणण्यांत आनंद मानूं लागला. अहंयाएवी हजार कळवी च्याच्या अर्चनाकरितां तत्पर असतात तो जगज्जीवन एकनाथाच्या धरीं गंघ उगाळण्यांत धन्यता मानूं लागला. अष्टमहासिद्ध ज्याच्याजवळ दासीचीं कामे करितात तो हषि-धन्यता मानूं लागला. अष्टमहासिद्ध ज्याच्याजवळ दासीचीं कामे करितात तो हषि-धन्यता मानूं लागला. अष्टमहासिद्ध ज्याच्याजवळ दासीचीं कामे करितात तो हषि-धन्यता मानूं लागला. अष्टमहासिद्ध ज्याच्याजवळ दासीचीं कामे करितात तो हषि-धन्यता मानूं लागला. अष्टमहासिद्ध ज्याच्याजवळ दासीचीं कामे करितात तो हषि-धन्यता मानूं लागला.

त्यानें एकनाथाला आपले नांव कृष्णा असें सांगितले होते. पण गांवांतील लोक त्याला श्रीखंड्या ब्राह्मण असें म्हणत असत. हा श्रीखंड्या नाथांच्या कांतेलाही घरधंदा करू लागे. ताक करणे, भांडी धासणे, स्वयंपाक करणे, वाढणे, उष्टी काढणे, शेण लावणे इत्यादि गोष्टी करण्यासही श्रीखंड्या संकोचित होत नसे.

कालेंकरून नाथांचे आईबाप मरण पावल्यानें नाथांना श्राद्धे करावी लागत. एकदों पितृतिथी आली असतांना एकनाथांनो सर्व तयारी करून ब्राह्मणांना क्षणाची आमंत्रणे दिली. भोजनाकरितां घरामध्ये सुवासिक पक्कांने तयार केली होती. त्यांचा घमघमाट दूरवर पसरला होता. एका रस्ते झाडणाऱ्या महाराच्या व त्याच्या बायकोच्या नाकापर्यंत तो घमघमाट जाऊन त्या महारिणिला तें स्वादिष्ट अन्न खाण्याची इच्छा झाली. बायकोची भलतीच इच्छा जाणुन तो महार तिळा बोलला “तुं अगदी मूर्ख आहेस. त्या अन्नाचा विनियोग श्राद्धाकडे होणार असल्यानें आपल्याला उष्टुं अन्न देखील प्राप्त होणार नाही. तुं भलतीच वांच्छा करू नको. लग्नाचे वन्हाड घेऊन श्रीमंतांच्या लग्नाला बैल गेला तरी त्याला कडवाच मिळावयाचा. अपणासारख्या दैवहीनांना पक्कांनभोजन कोठून मिळणार ?” त्या महाराचे उद्धार माडीवर एकनाथाच्या कानावर पडले, तो लागलीच खाली आला. त्यानें आपल्या धर्मपत्नीस त्या अतिशृद्राचे भाषण कळविले. त्या गरीबांनाच अन्नदान करावें अशी त्यानें बायकोजवळ इच्छा प्रगट केली. ती साध्वीही पतीच्या इच्छेस अनुकूल झाली. एकनाथानें लागलीच बाहेर जाऊन गांवांतील सर्व अतिशृद्रांना मुलांबाळांसह भोजनास येण्याचे आमंत्रण केले. सर्व विश्वांत जनार्दन भरला आहे अशा भावनेने एकनाथानें सर्व अंत्यजाना चमचमीत अन्नदानानें तृप्त केले. त्यांचे जेवण होऊन जें अन्न शिळक राहिले तें त्यानें त्यांच्याच पदरांत बांधून दिले. एकनाथाच्या उदारपणानें चकित होऊन ते सर्व हीनजातीय अंत्यज त्याचे नांव गाऊ लागले. सर्वत्रांना विडे देऊन निरोप दिल्यावर सडासंमार्जन करून सर्व जागा शुद्ध करण्यांत आली. नंतर दुसरी सामग्री सिद्ध करून श्राद्धाकरितां नविन पाक तयार होऊन पाहिल्यापेक्षां दसपट उत्तम अशी पक्कानें तयार झाली.

ब्रह्मवृद्धांत खलखलाट

हा अंत्यजभोजनाचा वृत्तांत ब्राह्मणांना कळला. तेव्हां ते एकनाथावर फारच करुद्दृश्याले. एकनाथासारख्या भ्रष्टाच्या घरी आजपासून कोणीही अन्न घेऊ नये असा. आपसांत बेत ठरवून ते त्याच्या घरी गेले. वडिलांच्या तिथीला एकनाथानें प्रामळणांच्या आधी महार, मांग जेवावयास धातले; त्याअर्थी एकनथाचे पूर्वज त्यांच्याच जातीतिले होते असें. बोलून त्यांनी नाथाला वाक्यहार केले. नाथांनी त्यांची क्षमा मागून श्राद्धाकरितां अजीबात नविन स्वयंपाक केला असत्याचें सांगितले. तरी ब्रामळणांची समजूत पडे ना ! द्विजलोक संतत होऊन म्हणाले, “एकनाथा, महायज्ञाचा पुरोडाश कावळ्याला अपूर्ण करून तुं आमचा अपमान केला आहेस. राजकातेचें जडितभूषण दासीला अपैण करावै

मैलगिरी चंदन गाढवाच्या अंगास फासावें, भागीरथीची गिंडी मोरीत ओतावी, विष्णु-पूजेचा निर्माल्य मशीर्दीत टाकावा, 'अभिहोत्राचा विस्तव गुडगुडीवर ठेवावा अशांत-लीच ही तुक्षी कीर्ती झाली आहे. आहां ब्राह्मणाच्या आर्धी अंत्यजांना भोजन घातले हे तू अनुचित केले आहेस. या योगाने तू दूषणीय ठरून तुला आम्ही वाळीत टाकिले आहे.' इतके बोलून ब्राह्मण निघून गेले.

ब्राह्मणाच्या उद्धारामुळे एकनाथ चिंताक्रांत होऊन बसला. त्याचे उद्धिग्र मन पाहुन श्रीखंड्या म्हणाला 'आपण खिन्नता सोडावी. आपण पांड मांडा, आपले अन्न भक्षण करण्यास आपले साक्षात् पितर येथे येतील.'

श्रीखंड्याच्या भाषणाचे आश्र्वय मानीतच नाथांनी पाने मांडली, पानावर अन्न वाढून सर्व तयारी होतांच 'आगतं' असें म्हणताच पितर येऊन पानावर बसले. त्यांची अर्ध्य पाद्यपूजा करून त्यांना पूर्णफल, चंदन, जानवे देण्यांत आले. हिरण्य दक्षिणादान झाल्यावर एकनाथाने ब्रम्हार्पण सोडतांच साक्षात् पितर जेवुं लागले. आपला जनार्दनाच्या चरणी असलेला भावच पितृस्वरूपाने प्रगट झाला असें वाढून एकनाथ संतोषयुक्त झाला. पितृपंक्ती तृप्त होऊन त्यांना करशुद्धि देण्यांत अली नतंर त्यांना विडे दक्षिणा अर्पण करून एकनाथाने विचारिले. 'शेष राहिलेल्या अन्नाचें आतां काय करावें?' या प्रश्नास पितरांनी उत्तर दिले. 'त्या अन्नाचा विनियोग इष्टांसह भोजन करण्याकडे करा.'

ब्राह्मणांची खात्री पटली

हे उत्तर मिळण्याच्यावेळी ब्राह्मण लोक दाराबाहेर उभे होते. त्यांनी ते उत्तर ऐकतांच ते दारे उघडून आंत शिरले. ब्राह्मणांचे दर्थन होतांच सर्व पितर पितृलोकी निघून गेले. हा प्रकार पाहुन ब्राह्मणाच्या मनांत एकनाथाबद्दल फारच उच्च कल्पना खेळूं लागल्या. त्यांना तो साक्षात् विष्णुचा अवतार असल्याबद्दल विश्वास वाटला. आपण कर्माभिमानाच्या मरीं पडून त्याचा व्यर्थ छळ केला असें वाढून ते लज्जायमान झाले. चमचमीत पक्काने आणि भरपूर दक्षिणा याला आपण व्यर्थ! मुकलीं असा कल्पनेने ते अतिशय कष्टी व खट्टू झाले. तरी त्यांच्या मनांतील अहंता गेली नाही. त्यांनी एकनाथाला प्रायश्चित्त देण्याचा संकल्प ठरविला. त्याप्रमाणे दुसऱ्या दिवशीं सर्व ब्राह्मणांनी एकनाथाला वाळवंटांत गांठले. एकनाथाने त्यांना नमस्कार घालून त्यांच्या एकत्र आगमनाचे कारण विचारले. त्यांनी त्याला दंड म्हणून विधियुक्त प्रायश्चित्त घेण्याविषयीं सांगितले. आपल्या मुखांत कृष्णनाम असल्याकारणाने आपल्या अंगी दोष राहणे संभवनीय नाही असें समजून एकनाथाने ब्राह्मणांचे म्हणणे नाकारिले. कांहीं केल्या द्विजगण आपला हेका सोडीनांत. तेव्हां वेदवचनास मान देण्याच्या भावनेने एकनाथ प्रायश्चित्त करण्यास सिद्ध झाला. ब्राह्मणांनी वेदोक्त मंत्र म्हणून त्यांच्या अंगास भस्म व गोमय लावून त्याला स्नान घातले. ही विधि होत

आहे तो त्या ठिकाणीं अऱ्यंबकेश्वराहून एक ब्राम्हण येऊन एकनाथ कोणता म्हणून चवकशी करूं लागला. त्याचैं सर्व अंग कुष्टाने मरलेले होते. ब्राम्हणांनी त्यास एकनाथ कोणता तो डुर्लन बोटाने दाखविला. तो ब्राम्हण कशाकरितां आला आहे हे समजप्याकरितां त्यांनी त्याला तशा अर्थाचा प्रश्न केला. त्याने सांगितले “मी अऱ्यंबकेश्वरी अनुष्टान करीत असुतां श्रीशंकरांनी मला हृषींत देऊन सांगितले की, पैठणामध्ये एकनाथ नांवाचा विष्णुभक्त आहे. त्याने पितृतिथीला ब्राम्हणांच्या आधीं अंत्यजांना भोजन घालून महत्पुण्य जोडिले आहे. त्यापैकीं यत्किंचित् पुण्य एकनाथाकडून तुला मिळेल तर तुझे कुष्ट दूर होईल.” ब्राम्हणाचे हे वचन ऐकूण द्विजांना आश्रय वाटले. त्यांना त्या ब्राम्हणाचे बोलणे खरे न वाढून ते त्याचीच चेष्टा करूं लागले. परंतु हातच्या काकणास आरसा नको या म्हणीवर विसंबून त्यांनी त्या कुष्टी ब्राम्हणास एकनाथासन्निध जळांत उम्हे केले. ब्राम्हणाच्या विनंतीवरून एकनाथाने अंत्यज-भोजनाचे पुण्य त्याच्या हातावर सोडिले तो एका क्षणांत त्या कोडी ब्राम्हणाचा कर्माभिमान गळाला. अग्नीला स्नानाची आवश्यकता नाही, समुद्राला तीर्थाटनाची जरूरी नाही, आकाशाला वस्त्राचे कारण नाही, त्याचप्रमाणे एकनाथासारख्या विष्णुभक्ताला प्रायचित्ताची गरज नाही असें वाढून ब्राम्हणांनी नाथाची स्तुति आरंभिली. ते त्याला हातांत घरून घरी घेऊन गेले. नीथाने त्यांचे तीर्थ घेऊन त्याना दक्षिणा अर्पण करून त्यांची बोळवण केली.

શ્રીખંડગા અહિય જાલા !

एकनाथ नेहमीं स्तुतिनिदेव्या पार राहून आणि हर्षशोकाचा त्याग करून हरिचिंदनांत संतोषानें काळ घालवूं लागला. याच समयास ईश्वरप्राप्तीच्या हेतुनें कोणी-एक ब्राह्मण द्वारकेमध्ये तप करीत होता. त्याच्या स्वभावात राधा व रुक्मिणी येऊन त्यांच्याकडून त्याला असें कळले की, द्वारकानाथ द्वारकेत नसून पैठण मुक्कार्मी एक-नाताच्या घरी श्रीखंड्या ब्रह्मणाच्या रूपानें आज बारावर्षे कष्ट करीत आहेत. हा दृष्टांत एकतांच तो ब्राह्मण नारायणाचें दर्शन घेण्याकरिलां पैठणास एकनाथाच्या घरी गेला. तो तापसी ब्राह्मण पाहूतांच नाथांनीं त्यास नमस्कार घातला, कुशल प्रश्न होऊन त्या तापसानें नाथांना श्रीखंड्याची गांठ घेण्यांचा हेतु कळविला. इतक्यांत खांद्यावर कावड घेऊन श्रीखंड्या घरांत आला. एकनाथानें तापशास श्रीखंड्या दाखवितांच त्यानें त्याच्या चरणास घड मिठी मारिली. श्रीखंड्या संकोचित वृत्तीनें तसेच पुढे पाणी ओतण्याकरितां देवघरांत गेला. त्या ठिकाणी घागरी खाली ठेऊन श्रीखंड्या एका क्षणांत तेंथेच अदृश्य झाला.

श्रीखंड्या बाहेर येईल म्हणून तो तापसी वाट पहात होता, बराच वेळ झाला तरी
तो अद्याप येत नाहीसें पाहून तो देवघरांत गेला, तेथें कोणीच नाही हे समजतांत तो
धरणीवर अंग टाकून शोक करू लागला, त्याचा शोक एकून एकनाथाने त्याला त्याचें
कारण विचारले, त्यानें सर्व वृत्तांत बोलून दाखवून नाथाच्या चरणास मिठी मारली.

एकनाथ व तो तधी दोघेही सद्गुरित झाले. ते एकमेकांना मिळ्या मारुं लागले. परमेश्वरस्त्वरूप ओळखून श्रीखंड्याच्या चरणाला मिठी मारणाऱ्या ब्राह्मणाचें भाग्य धन्य वाढून एकनाथ खिन्ह झालें. वैकुंठवासी परमात्मा आपल्या घरीं बारा वर्षे काबाडकष्ट करीत असतां आपण त्यास ओळखिलें नाहीं म्हणून एकनाथास फार कष्ट वाढूं लागले. ब्राह्मणवेषी श्रीकृष्णाला आपण वाटेल तीं कामें करण्यास सांगितलीं याबदल एकनाथाचें संने बधित झालें. तो त्याची इरेके सेवा आठवून शोकाकुलं झाला. दुर्लभ परमेश्वराच्या लाघवानें त्याचे मन भरून राहिले. अनुताप आणि प्रेम यांच्या योगानें त्याचें अंतःकरण थरथरून जाऊन त्याच्या नेत्रांतून अश्रूधारा वाहूं लागल्या. पतीची ती व्याकुल अवस्था पाहून नाथांची कांताही विलाप करूं लागली. श्रीकृष्णांचे गुण आठवून ती परमेश्वरास नाना प्रकारे आळवूं लागली.

शानदेवांचा दृष्टांत

या गोष्टीस कांहीं दिवस शाल्यावर एकदा॒ एकनाथ सुषुप्तीत असतांना॑ त्यास शानदेवांनी॑ येऊन सांगितले॑ कीं, “ तुं अलकावतीस येऊन समाधि उघड आणि मला भेट दे. अजानवृक्षाची तुळी अगदी माझ्या संचिध येऊन मिडल्यानै॑ मला ताप होत आहे. ती बाजूस करून समाधी बुजवून टाक.”

शानदेवाज्ञा या सुचनेप्रमाणे एकनाथ अलकावतीस गोला, इंद्रायणीत स्नान करून व सिद्धेश्वराचें दर्शन घेऊन एकनाथानें समाधि उघडली तो आंत वज्रासन घालून बसलेल्या शानदेवांचे दिव्य रूप पाहून एकनाथ परम आनंदित झाला. त्याने शानदेवाला नमस्कार करून समाधीकडे निरखून पाहिले तो ती मुळी त्याच्या हृषीकुपडली. ती मुळी आपल्या हातांनी बाजूस सारून एकनाथ बाहेर आले आणि त्यांनी चुना, दगड बसवून समाधीचे तोंड पूर्ववत बंद करून टाकिले.

त्यावेळी अलकावर्तीत विषेश वस्ती नव्हती. यामुळे तेथें शिधासामग्री वगैरे काहींएक मिळन नसे, या सुमारास तेथें प्रात झालेले शिष्यसांप्रदायी क्षुधित होऊन उपाशी मरुं लागले, तें पाहून एकनाथ मोठ्या विचारांत पडले. इतक्यांत त्यांना बाजारांत कोणी व्यापारी पाल देऊन दुकान घालून बसले असल्याचे समजले. तेव्हां हर्षभरित होऊन एकनाथांनी दोन ब्राह्मणांस शिधा आणण्याकरितां बाजारांत पाठविले. ब्राह्मणांनी व्यापाच्यापासून एकनाथांच्या नांवावर सर्व शिधा उधार घेतला. उधारीचे पैसे लवकरच आणुन देतो असें त्या ब्राह्मणांनी दुकानदारास सांगितले. तेव्हां दुकानदार म्हणाला, “आमचा येणे आजचाच दिवस कायतो मुक्काम आहे. तुम्ही पैक्याची चिंता करू नका. बिन्हाडीं जाऊन स्वस्थ-पणाने जेवण करा. आनंदी तुमच्या एकनाथांना ओळखतो. ते मात्र आम्हाला ओळखीत नाहीत. ते याठिकाणी यात्रेला आले आहेत हे जाणुन तर आम्ही सामग्री घेऊन येणे आलो.”

हा जाव ऐकून घेऊन ते दोघेजण पाठमोरे झाले तोंच व्यवसायी नाहीस झाल.

ब्राह्मणांनी लगवगीनें येऊन वाणी अदृश्य झाल्याचा प्रकार नाथास विदित कैला. ही अद्भुत कृती एकून तो वाणीरूप घेणारा पंढरीनाथच असला पाहिजे याविषयी एकनाथाची खात्री होऊन तो सद्गित झाला. पाकनिष्पत्ती होऊन ब्राह्मणाचें भोजन झाले. त्यादिवशीं रात्रीं एकनाथानें तेथें राहून ज्ञानदेवापुढें कीर्तन केले; आणि दुसऱ्या दिवशीं समाधीस वंदन करून एकनाथस्वामी पुन्हा प्रतिष्ठानास निघून गेले.

एकनाथमहाराजांचे महात्म्य

ब्रह्मादिदेवही ज्याची पूजा करितात, प्रत्यक्ष शंकरही ज्याच्या चरणाचें ध्यान करितात, मोठे मोठे अवघड तप करणारे तापसी ज्याला आपले ध्येय मानतात, तो साक्षात् परब्रह्म श्रीकृष्ण आपण होऊन ज्याची चाकरी करण्यांत घन्यता मानी या एकनाथाच्या महात्म्याचें वर्णन करणे मनुष्यशक्तीच्या बाहेरचे आहे. या गद्धान् भगवद्गत्काने जी अमोल कावये करून ठेविली आहेत आणि त्याच्या चरित्रात जे अद्भुत प्रसंग घडले आहेत त्यांचा खरा अर्थ ध्यानांत न आणतां कित्येक लोक धर्माचा उच्छेद करण्याच्या कार्मी एकनाथांचा आधार दाखवितात, त्यांच्या ग्रंथांतील तुटकीं वाक्ये घेऊन कोणी विहित कर्माचारावर कुरधोडी करूं पाहतात. पण ही त्यांची फसवेगिरी आहे. एकनाथांनी पितृतिथीला अंत्यजांना भोजन धातले हैं खरे, ती गोष्ट त्यांनी कर्ममार्गाचा गळा दाबण्याकरितां केलेली नाही. विहितकर्माचाराचा त्याग करण्याबदल एकनाथांनी कोठेही सुचविले नाही. इतकेच नव्हे तर ज्ञानगिरीचे शिखर गांठले तरी कर्माचाराचे संरक्षण केलेच पाहिजे या जनार्दनवचनाला त्यांनी डोक्यावर धारण केले होते. आणि म्हणूनच त्यांनी ब्राह्मणांच्या दंडाप्रमाणे प्राय-श्रितविधि आचरून दाखविला.

शानसूर्यांच्या देवीपदमान तेजानें पूर्णपणे प्रकाशित शाल्याकारणानें एकनाथांच्या आचारांत क्वचित् स्थळीं जर कोणास कर्मभ्रष्टता आढळून येत असेल आणि तेवढ्या आघारावरच जर कोणी अवांचिन विद्वान् कर्मभ्रष्टतेस प्रोत्साहन देत असतील तर त्यांनी हेही ध्यानांत घरलै पाहिजे की, आज्ञाच्या दिवशीं महारांना अन्नदान करणारा एकनाथ गुरुसेवेच्या कालांत जनार्दनांचे खाकरे खात होता. भावार्थरामायण लिहिप्याच्या प्रसंगी त्या भगवद्गत्कानें मारुतीबरोबर उड्डाण केले. स्वतःच्या पुण्यदानानें त्या महात्म्यानें एका निमिषाधर्त एका कोऱ्याचा देह सुवर्ण कांतियुक्त केला. एकनाथाला तिन्हीं जगतें जनार्दनस्वरूप वाटत होतीं. सर्वं भूतांच्या ठिकाणीं जनार्दनांचे वास्तव्य आहे, अशी त्याची पूर्ण भावना असून त्यास अनुसरूनच वर्तनक्रम असल्यामुळे त्याचे चित्त संशयातीत होते. नदी आणि समुद्र या न्यायानें जनार्दनांचे ध्यान लागतां लागतां एकनाथ प्रत्यक्ष जनार्दनच शाला होता. कर्पूर व सुगंध, पुण्य-मकरंद, द्रवत्व व नीर या गोष्टीप्रमाणे एकनाथस्वामी आणि जनार्दनस्वरूप या गोष्टी द्वैतरहित होत्या.

तीन भाऊ तीन प्रकारचे

बिभीषण, कुंभकर्ण व रावण

रावणाचा भाऊ बिभीषण; परंतु दोघांच्या स्वमावांत फार मोठें अंतर होतें.

रावणाला त्याने जागे करण्याचा कसून प्रथत्न केला; तों तोंडपुजा नव्हता. त्याला पुढचे दिसत होतें. सीतेचे अपहरण करून रावणाने आपल्यावर मयंकर आपत्ति ओढवून घेतली होती. आतां लैकरच रामचंद्र लंकेवर चाल करून येणार हें निश्चित होतें. रावणाला बिभीषणाचा सळा घेण्याची बुद्धि झाली. त्याला बोलावणे गेले त्याप्रमाणे बिभीषण रावणाकडे आला.

रावणाने बिभीषणाचा सळा विचारला असतां तो नम्रपणे म्हणाला,

“ तूं माझा बंधु आणि तूंच माझा राजा. माझे म्हणणे तुला आवडले नाहीं तरी तूं मला क्षमा करशील असं वाटतं. मी इथे आलों आहे तो तुझी खोटी सुति करण्यासाठी नव्हे, तर एका महान् संकटांतून तुला वांचविण्यासाठी. माझे म्हणणे नीट ऐकून घे नि मगच काय करायचं तें तुझं तूं ठरव.

“ सीतेला तूं लंकेत आणल्यापासून सारखे अपशकुन घडत आंहेत. अचुक मंत्र म्हणूनहि दिलेल्या आहुतीचा स्वीकार करावयास आपल्या यशकुण्डांतील ज्वाला तयार होत नाहीत. प्रार्थनेच्या जागी सर्वे वेटोळी घालून बसलेले आढळतात. नैवेद्य द्यायला जावं तर त्याला सुंग्या आलेल्या दिसतात. गाईच्या सुकलेल्या स्तनांतून दुधाचा थेंबही गळत नाही. हत्ती, घोडे, उंट आणि गाढवं यांच्यावर कसला तरी रोग आला आहे. अब्जाकडे ढुँकूनही बघायला ती तयार नाहीत. वागतातही डोकं फिरल्यासारखी. औषधी गुण अशा कांहीं उरलेला नाही. घराच्या छपरावर बसून कावळे भयसूचक आवाज करीत असतात. आकाशांत गिधाडं घिरव्या घालीत राहतात. गांवांत शिरलेली कोळी वेळी अवेळी कुई घालतात. रानटी जनावर रस्त्यांतून मोकाटपणाने फिरतात. या दुश्मिन्हांकडे दर्लक्ष करून कधं चालेल? माझे एक, तूं सीतेला तिच्या पतीकडे पाठव. हं असेल तर इतरांना विचारून खात्री करून घे, कीं तूं सीतेला इथे आणल्या दिवसापासून या अपशकुनांना तोंड कुटलं आहे. कशासाठी आपण एखाद्याचं वैमनस्य [ओढवून घ्यायचं? त्यापेक्षां सीतेची परतपाठवणी करून आपणांसु सुखासमाधनाने नाही का नांदतां येणार?]”

रावणाचा उद्घटपणा

रावणाला अर्थात्तच हें म्हणणे पटण्यासारखें नव्हतें, तो म्हणाला, “ नाहीं,

नाहीं, त्रिवार नाहीं. सीतेला परत पाठविण्याची गोष्टच नको. हा शत्रु मी कस्टा. समान लेखतो. मला कुणास भ्यायचं कारण नाहीं. बिसीषणा आतां तू जा !”

हृषीकेश रावण हैं बोलून गेला खरें, पण त्याच्या मनाला कांहीं शांति नव्हती. पराकाष्ठेचे प्रयत्न करूनही सीता अजून त्याला वश झाऊं नव्हती. आणि त्याचीच माणसे आतां त्याला दोष देऊं लागली होती. आंतून तो पक्का अस्वस्थ झाला होता, पण वरपांगी आत्मविश्वासाचैं सौंग आणीत त्यानें राजसभेला पुन्हां पाचारण केले. कामासवित व डिवंचलेला अभिमान ह्यांच्या पकडीत सांपऱ्यान तो सन्मार्गिपासुन ढळत होता. म्हणून इतरांचा सल्ला घेऊन तो आपल्या मनाचैं समाधान करून घेत होता.

सुवर्णरथांत बसून तो राजसभेत आला. हातांत खड्ग घेतलेले आणि झगमगीत वस्त्रे परिधान केलेले त्याचे सेनापति त्याच्या पाठोपाठ होते. कांहींजण हत्तीवर आणि घोड्यांवर स्वार होऊन आपल्या हातांतील कुन्हाडी आणि भाले परजीत रावणाच्या रथामागून चालत होते. तुतारी निनादत होत्या, चौघडे झडत होते.

अशी ही डोके दिवविणारी सिरवणूक लंकेच्या रस्त्यावरून चालली होती. हात जोहऱ्यान उमे असलेले लोक रावणाचा जयघोष करीत होते. तो राजसभेंत आला तेहांचौघडे आणि तुताच्या इतक्या जोरजोरानें वाजू लागल्या, कीं त्याच्या आवाजानें थरकांपुं लागलेल्या अष्ट दिशा कोसळून पडतात कीं काय अशी भीति वाढू लागली. मयानें खास तयार केलेल्या सिंहासनावर रावण अधिष्ठित झाला.

शैकडों राक्षस राजसभेच्या बाहेर पहारा करीत होते. रावणाच्या निमंत्रणानुसार सहस्रावधि राक्षसयोदें आजच्या समेला उपस्थित होते. रस्त्यांत रथांची नुसती दाटी झाली होती. प्रत्येक जण आपापल्या विशिष्ट जागी बसल्यावर वेदमन्त्रांचा घोष सुरु झाला.

रावणाचा साळसूदपणा

बिभीषण, शुक्र, प्रहस्त प्रभृति राक्षसांनी रावणाला प्रणाम केले. सारी राजसभा त्याच्या पुढील आदेशाची उत्तरांठेने प्रतीक्षा करूं लागली. इंद्रसमेलाहीं लाजवील असें त्या समेचें वैभव होतें. आज या समेत महत्वाचे निर्णय केले जाणार होते. सारे सभाजन आपापल्या जागी नीट बसलेले पाहून रावण आपल्या घनगंभीर आवाजांत म्हणाला,

“ आपण सारे समर्थ, शूर आणि कुशल आहांत. युद्धकलेंत जसे निपुण तसेच प्रशासनशास्त्रांत चतुर आहांत. वेळोवेळी अनेक प्रश्नांवर आपण मला यथायोग्य सल्ला देत आला आहांत. आज पुन्हां एकदां तुमची मसलत मला हव्ही आहे. मी काय कलं आहे हे आंतां तुम्हांला अवगत आहे. दंडकारण्यांत वस्ती करून राहिलेल्या सीतेला मी लंकेत घेऊन आलों आहे. तिच्यावर माझं मन इतकं गेलं आहे, कीं तिला परत पाठवण्याचा विचारही मला सहन करवत नाही. या क्षणापर्यंत ती मला बद्दा शालेली

नाहीं. उलट, आज ना उद्यां राम इथें येऊन आपली मुक्तता करील असंच तिला वाटत आहे, ही गोष्ट घडणे काळत्रयींही शक्य होणार नाहीं, असं मी तिला स्पृष्टपणे सांगितल्यावर तिने एक वर्षांचा कालावधि मजकळून मागून घेतला. आज मला तुमचा विचार हवा आहे, तो याच प्रकरणी, माझी तिच्याबद्दलची वासना अजून पुरी ब्हायची आहे, तिची परतपाठवणी करणं नि मी रामाची क्षमा मागणं या गोष्टी मजकळून कधी काळी होतील असं मला वाटत नाहीं. युद्धांत पराजय असा आपण कधीं पाहिलेलाच नाही. एका बानराने इथें येऊन थोडी नासधूस केली हें खरं असलं, तरी हा अफाट महासागर पार करून राम लंकेवर चालून येईल असा संभव दिसत नाहीं आणि तो आला तरी आपल्याला भ्यायचं काय कारण? कांहीं केल्या तो आपल्यावर विजय मिळवूं शकणार नाहीं, ही काळ्या दगडावरची रेष आहे.

“राम, लक्ष्मण, सुग्रीव आणि त्यांची बानरसेना या सर्वांनी महासागराच्या पली-कडल्या किनान्यावर तळ ठोकलेला आहे. अशा परिस्थितीत राम-लक्ष्मणांचा वध करणे कसं शक्य होईल, याबद्दल मला तुमचा सल्ला हवा आहे.

“खरं म्हणजे ही सभा मीं यापूर्वीच बोलवायला हवी होती. पण कुंभकर्ण झोप-लेला असल्यामुळे तो उठेपर्यंत मला थांबावं लागलं.”

कामवासनेने तो नुसता धुंद होऊन गेला होता. आपल्या मनाला लागलेला घोर लपविष्याचा तो प्रयत्न करीत होता. सत्यासत्याचें बेमालून मिश्रण करून तो आत्मवंच-नाच करीत होता. सीतेने त्याच्याकळून एक वर्षांचा कालावधि मागून घेतला होता ही गोष्टच निखालस खोटी होती आपल्या शृंगारचेष्टांना ती बळी पडण्याची शक्यता नाहीं असें पाहून त्याने आपण होऊनच तिला पुन्हा विचार करण्यासाठीं सागितले होते आणि त्यासाठीं त्यानेच तिला एक वर्षांचा अवधि दिला होता.

कुंभकर्णाचा सख्ता

रावणाचा घाकटा माऊ कुंभकर्ण राजसमेत बोलला,

“राजा! राजनीतिशास्त्राच्या तत्वाकडे तुम्हें दुर्लक्ष झाल्यामुळे एक मली मोठी आपत्ति आपणां सर्वांवर ओढवून घेतली आहेस. राम-लक्ष्मणांविश्व तुझ्या मनांत जर कांहीं विकल्प होता, तर त्यांची प्रत्यक्ष भेट घेऊन तुं सरळ सरळ शंकानिरसन कां करून घेतलं नाहींस? सीतेचं अपहरण करण्यापूर्वी तुं त्या दोघांचाहि वध करणंच अधिक सोइस्कर ठरलं असतं. तुं असं कांहीं केलं असतंस, तर सीतेच्या मनांत तुझ्यांविषयीं आदराची भावना निर्माण झाली असती आणि आपणहून तिने तुझ्या प्रेमाचा स्वीकार केला असता. डोंगराच्या उतरणीवरून वाहणाऱ्या निझीरिणीसारखी, यशवंत वीराच्या पावलावर पाऊल टाकून स्वतःहून आली असती.

“ज्यावेळीं हें पापकर्म करावंसं तुला वाटलं त्या वेळीं राजसमेचा विचार घ्यायची आवश्यकता तुला वाटली नाहीं आणि आतां राम आपल्यावर चालून येत आहेत असं

पाहतांच मात्र राजसभेला पाचारण करावंसं तुला वाटलं. आम्हां सर्वांचा विचार तुं वेळीच घेतास तर आजचा प्रसंग ओंढवला नसता. राजाला शोभून दिसेल असं हे वर्तन होतं, असं तूंहि म्हणणार नाहीस.”

आपण करीत असलेली कानउघाडणी रावणाच्या मनाला वेदना देत आहे, हे त्याच्या चेहेच्यावरून ताढावयास कुंभकर्णासि बेळ लागला नाही. शुर असला तरी तो पाषाणहृदयी नव्हता. रावणाच्या चेहेच्यावरचे दुःखीकर्ती भाव पाहून त्याच्या मनाला पाझर फुटला नसता तरच नव्हल !

तो स्वतःशीर्च विचार करूं लागला, ‘झालं गेलं गंगेला मिळालं ! कितीहि झालं तरी रावण आपला ओरला भाऊ आहे, ऐन वेळी आपण त्याचा असा विश्वासघात करण्यांत काय अर्द्ध आहे ?’ या सान्या प्रकरणाचा शेवट अखेर काय होणार आहे याची पुरेपूर कल्पना त्याला होती; पण करायचें काय ? रावणाविषयी त्याच्या मनांत नितान्त आदर हेता. रावण कितीही सामर्थ्यशाली असला तरी रानापुढे त्याला हारच खाबी लागेल, हे ठाऊक असूनहि आयत्या वेळी रावणाचा धीर आपण खचुं देतां कामा नये, असा त्यानें विचार केला आणि इतर राक्षसांच्या सुरांत आपलाहि सूर मिळवीत तो म्हणाला.—

“ बुद्धिपुरस्तर अनुप्रलेख्या कुमारांसुळे तुझ्या हातून फार मोठा प्रमाद घडला आहे. जी गोष्ट तूं पहिल्यांदा केलीस, ती खंव म्हणजे, तूं शेवटीं करायला हवी होतीस, असं असलं तरी विवचनेत पडण्यासारखं असं त्यांत कांहींच नाही. रामाचा वध करावयास मी स्वतः सिद्ध आहे. भिऊ नकोस त्याचा एखादा दुसरा बाण मला लागला तरी त्याला मारून मी त्याचं रक्त घटावटां प्याल्याशिवाय राहाणार नाही. अखेर विजय तुझाच आहे !”

कांदी लोकांना वाटते, कीं कुंभकर्ण हा मंदबुद्धि असल्यामुळेच अशीं परस्पर-
विरोधी विधाने करीत होता. पण ही गोष्ट खरी नसून रावणावर त्याचा जीव
असल्यामुळेच, घडणार आहे तें अटल आहे याची कल्पना असूनहि त्याचा स्वीकार
त्याने निर्भयपणे केला होता. तो एक अतिशय स्वाभिमानी असा रणधुरंधर होता.
रावणावर व आपल्या प्रजाजनावर त्याचे मनस्त्री प्रेम होते. या सर्वांबरोबरच आपणहि
मृत्यूचा सन्मानपूर्वक स्वीकार करावयाचो, असा निर्णय त्याने केला होता.

प्रहस्त हा रावणाचा उजवा हात. त्याने पुन्हां एकदां रावणाचे सामर्थ्य कसे अजोड आहे याचा पाढा वाचला आणि त्याच्या चित्तवृत्ति प्रसन्न करण्याचा प्रयत्न केला.

रावणहि याने लगेच हुरकून गेला. तो म्हणाला, “कुबेराजा कुणी जिकलं?

मीच ना ? त्याला सीमेबाहेर घालवून देऊन या लंकेचं राज्य कुणी मिळवूळे ! मीच ना ? कुणाची माय व्याली आहे या लंकेत पाऊल टाकायची तें मी पाहतो ! ”

रावणाच्या मुखांतून हे उद्गार बाहेर पडतांकर्णीच राजसभेत टाळव्यांचा एकच कडकडाट शाला.

बिभीषण सात्र स्तब्ध बसून होता. तो टाळ्याबिळया कांहीं वाजवीत नव्हता. आणण केवढी मोठी चूरु जाणून बुजून करीत आहोत, हे राबणाला पुन्हां एकदा दाखवून दिलें पहिलें असें त्याला वाटत होतें.

कांहिही करून रावणाची आणि राक्षसकुळाची होऊं घातलेल्या सर्वनाशापासून मुक्तता करण्यास नैतिकदृष्ट्या आपण बांधले गेलो अहोत, अशी त्याची मनोधारणा होती. म्हणूनच तो उठून उभा राहिला व बोलून लागला.

“ तुं सीतेला हथें लंकेत आणलंस आणि तिच्याबरोबरच आपला नि व्यापत्या कुलाचा विनाशच घेऊन आलास. या क्षणी आपणां सर्वोचं एकच कर्तव्य आहे आणि ते म्हणजे सीतेला रामाकडे परत पाठवण. हे आले नाही तर काही केल्या आपला सर्वनाश चुकत नाही, एवढं निश्चित ! ”

अतिशय स्पष्टपणे व कुणाचीहि भाडभीड न ठेवा तो बोलत होता. रामाच्या अद्भुत सामर्थ्याच्यै यथावोग्य वर्णन करून तो पुढे म्हणाला,

“रामाशीं आपण युद्ध केलं तर आपला पराजय ठरलेलाच अहे. आपल्या दैवाला तडा गेला आहे आणि तें पुरेपूर कुट्टन त्याचा चक्राचूर होण्यापूर्वीच सीतेचो परतपाठवणी करणं अगत्याचं आहे. रामाची क्षमा मागण्यांत कमीपणा मानायचं कांहीं कारण नाहीं. आपलं जीवित व आपली प्रतिष्ठा आहे तशीच राहावीशी वाटत असेल, तर यापरता दुसरा मार्ग मला तरो दिसत नाहीं.”

इंद्रजिताची बढाई

विभीषणाचें हैं औदृत्य रावणपुत्र इंद्रजिताला मुळीसुद्धां आवडले नाही. संता-
पाच्या भरांत उसली मारून तो बघल्या जागेवरून उठला आणि अद्वातद्वा चोलं
ल्यागला,

“ काकांच्या तोळून बाहेर पडणारे हे निर्गंल उद्धार ऐकतांना माझी मलाच लाज वाटत आहे. आपल्या सर्वीच्याच अंगांत कोणत्या कुळाचं रक्त सळसळते आहे, याचा विचार त्यांना पडावा ही आश्चर्यांची गोष्ट आहे. आपल्या सामर्थ्यांची त्यांना यत्किंचित्रहि कल्पना असू नये, हें पाहून त्यांचो कोव आल्याशिवाय करी राहील ? पुलस्त्याच्या एका वंशजानें असे नपुंसकालाच तेवढे शोभून दिसणारे उद्धार काढावेत आणि राजसमेने निमृटपणे ऐकून ध्यावेत यापेक्षां अधिक शोकनीय असू काय असू शकणार आहे ? एका परीने काकांनी स्वतःच्या मनांतशी घाण ओळून टाकली हैंहि

बरंच झालं म्हणा ! आकाश कोसळलं तरी त्यांनी मांडलेल्या योजनेचा स्वीकार होतां कामा नये. दोन क्षुद्र माणसांना एवढं घावरायचं ? प्रत्यक्ष देवैद्रालाहि युद्धांत जिंकणारा हा इंद्रजित् तरी ही गोष्ट कालत्रयीहि घड्हं देणार नाही. साऱ्या जगानें चळचळ कांपावं आणि आमचे पाय धरावे अशी आमच्या सामर्थ्याची महति आहे. विभीषणाने केलेला उपदेश हा राक्षसकुलाचा अपमान आहे.”

यावर विभीषण शांतपणे उत्तरला, “ पुत्रा, अजून तूं अननुभवी आहेस. तसें नसतं तर असें बोलतास ना. तूं राजपुत्र असल्यामुळे राजाच्या कल्याणाची सर्वोत्तम अधिक विवंचना तुला असायला हवी. पण प्रत्यक्षांत मात्र तूं त्याचा सर्वोत्तम हड्हर असा शब्द होत आहेस आणि तुम्ही साचिव.. राजाला योग्य तो सल्ला द्यायचं सोडून तुम्ही त्याला विनाशाच्या गर्तेकडे ओढून नेत आहांत. हे लंकाधीश ! माझे हे कदु बोल तुला कदाचित् आवडणार नाहीत. पण तेवढ्यानेंच हातपाय गाळायचं कारण नाही. सीतेला सन्मानपूर्वक परत पाठव नि रामाकडे क्षमायाचना कर. एवढा एकच मार्ग आतों तुला उरला आहे. या मार्गानिं जायचं तूं नाकारलेंस तर आपणां सर्वोच्चा विनाश काहीं टळत नाही. !”

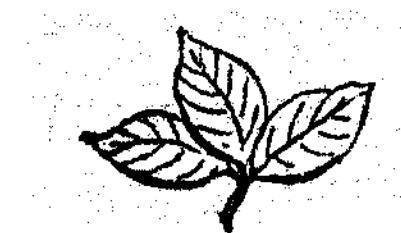
विभाषणाचा अपमान

रावणाचा क्रोध आतां अनावर शाला होता. संतापाच्या भरांत तो विभीषणाच्या अंगावर ओरडून बोलू लागला, “ पुरे कर आतो तुझी वटवट ! फार ऐकलं. पाठचा भाऊ पडलास म्हणून अजूनपर्यंत कांहीं बोललो नाहीं. तुझ्या जागी दुसरं कुणी असतं तर एव्हांना तो निश्चितच यमसदनास पौचत्याशिनाय राहिला नसता. भावासारखा शत्रु नाहीं. वीर पुरुषांच्या भावांच्या मनांत त्यांच्या कीर्तीबद्दल हेवा असतो, म्हणूनच त्यांचे पाय खाली ओढतां येतील तेवढे ओढण्याची ते पराकाष्ठा करीत असतात. त्यांच्या कीर्तीला कलंक लागलेला पाहाण्यांतच त्यांना समाधान वाटत असतं. योग्य संघे मिळतांच त्यांचा विश्वासधात करायला ते मार्गेपुढे पहात नाहीत. एका कथेतील रानहत्तीची ती तक्रार किती खरी आहे ! ते म्हणतात, ‘ आम्ही आणीला भीत नाहीं, व्याघांना नि त्यांच्या हातांतील माल्यांनाहि नाहीं. दोरखंडांचे फांस नि जाडजूऱ साखळदंड यांचे आम्हांला भय नाही. खरी मिती आम्हांला वाटते ती कळप सोडून व्याघांकडे जाणाऱ्या आमच्याच विश्वासधातकी भाऊबंदांची ! ’ खरं आहे. दिवस वरे असतात तोंकर हे भाऊबंद हसत खेळत असतात. पण एकदा कां पारीस्थितचे फांसे उलटे पडले, की हे चालले फुलांतील मध संपत्यानंतर मधमाशा निघून जातात तसे ! एका फुलांतील मध संपला, चला दुसऱ्या फुलाकडे. भाऊबंदांचंहि अगदीं असंच असतं, अडीअडचणीच्या वेळीं यांच्यावर विश्वास टाकला की आटोपलंच सगळं. विभीषणा, तुझ्या जागी दुसरा कुणी असता तर खरोखरच त्यांच्या देहाचें मीं तुकडे तुकडे करून टाकले असते. नीचा, आपल्या कुलाला लागलेला तुं

कंलक आहेत ! ”

विभीषणाला हा अपमान निमूटपणे गिळणे शक्य झाले नाही. तो म्हणाले, “बंधो, मनाला येईल तें बोलायला तुं मोकळा आहेस. धर्मापासून^१ तुं चळला असलास तरी तुं माझा भाऊ आहेस नि म्हणूनच यमाचै पाश तुझ्या गळ्या भोवती आंवळत चालले आहेत, ही गोष्ट तुझ्या निदर्शनास आणण मला अगत्याचं वाटत. वाटलं तर एक, नाही तर एका कानाने ऐकून दुसऱ्या कानाने सोडून दे. साखरेत घोळलेले शब्द मुखावाटे काढण हे अधिक सोंप असत. ते काम तुझे सचिद करीत आहेत. मी बोलतो आहे तें तुझं भलं ब्हावं एवढ्याच हेतूने. सत्य कदु आई नि म्हणूनच तें तुला एकवत नाही.

“रामाच्या बाणाना तुझा बळी जातो आहे, हे भयंकर हश्य माझ्या मनश्चक्षु-
पुढे स्पष्टपणे दिसत आहे. म्हणूनच एवढा धीर करून मी बेलत आहें. मी तुझ्या
वाढावर उठलो आहें असं तुला वाटत असेल तर तुंच या नगरीचं नि आपलं
स्वतःचं काय रक्षण करायचं तें कर. ईश्वर तुझं कल्याण करो! हा मी चाललो.
आपत्तीच्या काळीं होईल तेवढे साहाय्य तुला करावं असं होतं. पण या सान्यावर ते
पाणी ओतलंस. तुझ्या राजवैभवाचा हेवा मला वाढू लागला आहे असा संशय तरी
तुझ्या मनांत कसा आला? विनाश जवळ येऊन ठेपल्याशिवाय आपल्या कल्याणाचा
सल्ला कोणी अव्हेरीत नाही.”

लहान मुलांच्या आंकडीवर जुने आणि प्रसिद्ध औषध

जयकर्स विलडन्स कन्हलशन् रेमेडी

सोल प्रो. जयकर ब्रदर्स, ६६, मरीन हाईव, मुंबई २.

• 14

સ્ટોકિસ્ટ :

कांचनलाल वाडीलाल कं.— दवाबझार, मुंबई २.

कर्मण्ये वाधिकारस्ते-

लेखकः—दा. आ. मराठूम

बरीळ गीताळोकाचा व साईंवाबांच्या ‘राग आल्यास मजबरीच कोपावे! बरे, बाईंट सोरे मज अर्पावे। या शिकवणीची एकात्मता आढळून येते. कर्मानुन निर्माण होणाऱ्या खन्या, बाईंट फलाची तू आशा धरू नको. त्याची संवर्जनाबदारी माझ्यावर टाक असा श्रीकृष्णानें अर्जुनास उगदेश केला, तोच अर्थ बाबांच्या व वनातून यथार्थेने कळतो. ममत्वातून आशेचा उगम होतो; म्हणून संशय व भय त्याला चिकटतात, व आशा किंवा ममत्व ही फलाच्या आसक्तितून निर्माण होतात. यासाठी फक्त तू कर्म करीत रहा व त्याचे फल मला अर्पण कर असे भगवंतांनी सांगितले व फलाची आशा अर्पण केल्यावर; कर्म करणारा निर्भम होतो. हे निर्भम कर्म सकाम कर्माद्वान अधिक शुद्ध व सुदृढ असणे सहाजेकच आहे. आशायुक्त कर्म हे नाठाळ घोड्यासारखे. स्वाच्यावरचा स्वार कितीही कुशल असला तरी सुराक्षिततेची खात्री नसते. या उल्ट निष्काम वा अनन्यभावाने केलेले कर्म हे शहाण्या घोड्यासारखे असते. वरचा स्वार कमजोर असला तरी हा अश्व त्याला सुराक्षितपणे सांभाळून नेतो. कर्मी कर्मविवेक तो हाच !

श्रद्धा व सबूरी हे दोन पाय आहेत, या पायांनी जीवनाची वाटचाल स्वार्थाचे फारस ओळे शिरावर न घेतां जो निश्चयानें करतो तोच खरा सुखी—व भाव अर्पण स्वभाव हे आपले दोन डोळे आहेत. यांतून निधगारी एक हृषी म्हणजे भक्ति, हाच भक्तिमार्ग बाबानी आर्जवून सांगितला व स्वतः आचरणांत आणला; निसर्गतः मूढ व अंब असणाऱ्या मानवी बुद्धिला बाबानी ही ज्ञानदृष्टी दिली. सामान्य व असामान्य यांना सारखीच उपयोगी पडणारी ही ज्ञानदृष्टी आहे. जीवनसोपानेचा हा एकमेव शार्प आहे. त्याला पर्याय नाही, आत्मज्ञानरूपी गुहेकडे बाणारा हा मार्ग बाबानी जगाला दाखविला.

या मार्गवर तू चालू लाग ‘दुधाची वाटी, म्हणजे यश घेऊन मी तुझ्या पाठीशी उभा आहे. अशी खात्रीही त्यानी दिली. मतांचा गलबला जगांत नेहमीच चाललेला असतो अशा फसवणूकीपासून आलित राहून जो सत्याचा शोध घेतो त्यालाच खन्या शांतिसुखाचा लाभ होतो. नकळी सोन्याचे दागिने खन्या दागिन्याप्रमाणे दिसत असले तरी ते क्षुद्र असतात. हे कुणालाही पटेल. अहंकारी व विकृत मनाचे लोक नकळी दागिन्यासारखे असतात. सात्वीक आणि स्वाभिमानी लोक खन्या सुवर्गप्रिमाणे

असतात् विकृत ही मुळांत कमजोर असल्याने क्षणभर भुरळ पाडीत असली तरी अंतेम स्पर्धेत टिकू शकत नाहीं. यासाठीच बाबांनी भक्ताला तू सर्व कांही मेलंगे दे पण माझ्याकडे कांहीं मागू नको, असा योग्य सळा दिला. कारण मागणाराच्या मनांत दात्याविषयीं ममत्व निर्माण होऊ नये यासाठीच बाबानी तशी दक्षता घेतली. कारण ममत्वातून शंत्रूता व क्षुद्रता निर्माण होते, व परीणामी दोघानाही घोकादायक ठरते. अद्वैतऐवजी द्वैत निर्माण होते. द्वैतातून संकटे उद्भवतात. याचा परिहार करून ‘भक्त व ईश्वर’ हे एकच आहेत. ‘तत्त्वमासि, या महामंत्राचा प्रकाश बाबानी भक्तांच्या हृदयांत निर्माण केला. हा प्रकाश ज्याला लाभेल त्याच्या मोहतिमिराचा नाश होऊन त्याला खरे विश्वरूप दर्शन होईल, ’ बाबांचा विश्वधर्म हीच शिकवण आपणास देतो.

विवेकानंदांची वाणी

आपल्या ध्येयाविषयीं तुमच्या हृदयांत उत्कट निष्ठा असली पाहिजे, ती क्षणिक असतां कामा नये. आशर्याविषयीची ही निष्ठा सतत टिकणारी, सतत प्रयत्नशालि व अविचल अशी हथी-विजांचा कडकडात व मेघांचा गडगडात चालू असतां आकाशाकडे ढोळे लावून बसणाऱ्या आणि मेघांतून पडलेल्या पाण्यांचाचून दुसरे कोणतेहि पाणी न पिणाऱ्या चातकाप्रमाणे ही निष्ठा असली पाहिजे.

‘साई भक्तांस अमूल्य संधी’

श्री साईलीला १९५८ (त्रैमासिक) एप्रिल ते १९५९ जानेवारी १९६१ (मासिक) एप्रिलपासून १९६५ मार्चपर्यंतचे, थोडे जुने अंक (विशेष अंकासह) शिळक असून, ते विक्रीस काढले आहेत. फुटकळ अंकास, (विशेष अंकासह) प्रत्येकीं दोन आणे २. पोष्टेज निराळे. (एक अंकासाठी पोष्टेज १० पैसे,) (दोन अंकास १५ पैसे,) (तीन अंकास २० पैसे,) (चार अंकास २२ पैसे.) वरीलप्रमाणे जुन्या अंकासाठी-किंमत टपाळ खर्चासह (स्टॅप-तिकिट) अगर मनीऑर्डरने प्राठवावी.

संपादक

श्री साईलीला मासिक

अनास्थेच्या रोगावर उपाय

लेखकः—एक चिंतक

सुध्यां जिकडे पहावे तिकडे अस्वस्थता, अराजकता दिसून येत आहे. केवळ आपल्याच देशात नव्हे तर अनेक देशांतून थोड्या बहुत प्रमाणांत तोच प्रकार दिसून येत आहे. अविश्वास, भीती, स्वार्थ सर्वत्र दिसून येत आहे. व्यक्तीला व राष्ट्राला जडलेला हा महान् रोगच आहे म्हणा ना.

याला उत्तर अनास्था

हे असें कां व्हावें? याला उत्तर एकाच शब्दांत द्यावयाच्या ज्ञात्यास ‘अनास्था’ या शब्दांत देतां येईल. प्रत्येक व्यक्तीमात्राच्याठायीं व म्हणून राष्ट्राच्या ठायींही आज अनास्था निर्माण झाली आहे. ती फार वाईट आहे. ती आम्हांला मृत्युच्या खाईत लोटणारी आहे, आपण वेळीच तिच्यापासून सावध झालें पाहिजे. हो एक चिंतनिय गोष्ट आहे.

प्रत्येकाला वाढूं लागलें आहे. की, काय करायचे आहे? जीवन कसें तरी जगायचे! एक दिवस मृत्युला कवटाळायचे! कोणत्याही गोष्टीबद्दल उत्साह नाही, इषांनाही आणि कांही नाही! परंतु त्या सर्वांपेक्षां बहुजन समाजाला धर्मबद्दल व ईश्वरबद्दलही अनास्था वाढूं लागली आहे हे फार वाईट आहे.

ईश्वर सत्ताघारी आहे, तो कर्ता करविता व जगाचा नियंता आहे यावर किती जणांची श्रद्धा आहे वरै? ती श्रद्धा डळमळते झाली आहे. त्यामुळे आमचा सारा गाडा डळमळते झालेला आहे.

ना देवावर ना धर्मावर श्रद्धा.

आज आपल्या धर्माचीं बंधेंने मानायला आम्हीं तयार नाहीं. आम्हांला अनिर्बंधपणे वावरायला पाहिजे. मनाला येईल तसें आचरण करायचे. त्याचे परिणाम स्वतःवर व हत्तरांवर कोणते होतील याचा विचार करायचा नाहीं. आम्हांला भय असें कोणाचे वाटत नाहीं. आपल्या प्रत्येक कुरीवर नजर ठेवणारी एक अदृश्य शक्ति या जगांत वावरत आहे. याची जाणीवच राहिलेली नाहीं.

भ्यायचे कोणास? त्या ईश्वरी शक्तीला! परंतु तें भयच्च नाहीलैं ज्ञात्यावर काय शिळक राहिलैं? आम्हीं प्रत्येक पाऊल त्यांचे स्मरण ठेऊन टाकायचे; प्रत्येक गोष्ट त्याची आठवण ठेऊन करण्यासाठीं झटायचे! परंतु तो विचारच आमच्या अंतःकरणांतून साहीसा झालेला आहे.

आज आमची पावळे कशी तरी व कोणत्याही मार्गानं पहुं लागली आहेत; आणि आम्हांला त्याबद्दल काहीं वाटेनासें झाले आहे. आम्हीं फार लोभी बनलों आहोत मिळेल तेवढे ताढ्यांत ध्यायचै. दुसऱ्याचे हिताहित, सुखासुख विलकूल पडायचै नाही. अशी बनली आहे आपली सैतानी वृत्ती !

दुसऱ्यांना त्रास देऊन आपण अपरंपार सुखाची लालसा करायची व त्यासाठीच झटायचेहे हा काय न्याय झाला ? दुसरे उपाशी मेले तरी हरकत नाही परंतु आपल्या ऐष आरामांत जरा सुद्धां कमतरता होतां कामा नवे ही आमची बलवत्तर आकंक्षा !

हे असें कां व्हावै ! सांगितलें नो कीं देवाधर्मावरील आमचा विश्वास नाहींसा झाला
आहे. त्या बाबतीति आम्हांला अनोस्थेने घेरलें आहे.
धर्मतत्त्वे सुंदर आहेत !

सर्व धर्माची तर्खें सुंदर आहेत. दुसऱ्यांचा द्वेश करा, दुसऱ्यांच्या पोटावर मारून स्वतःची तुंबडी भरा असा कोणतोही धर्म सांगत नाही. परंतु आम्ही निघर्मी बनलो आहोत. आम्ही सत्य धर्माकडे पाठ फिरविली आहे.

सत्य, अद्वा, दया माया व सदाचार, हीं कोणत्या घर्मानें सांगितलेली नाहीत? परंतु त्या तत्त्वापैकीं कोणतें तत्त्व आम्ही अंमलांत आणीत आहोत बरे? त्यापैकीं एकाही गुणाची कांस धरण्याची आम्हांला जरूरी वाटत नाही.

प्रत्येक प्राणिमात्रांत भगवंताला पहा. सर्वोर्धीं समतेनें व प्रेमभावानें वागा असे आपला सनातन धर्म नोहीं का आपणाला सांगत ! क्षमाशील व्हा, दुसऱ्याच्या अडीअडचणी ध्यानीं आणा, सर्वोर्धीं प्रेमानें व दयाशीलतेनें वागा ! हीच ना आपल्या धर्माची शिकवण ? आज किती जणांच्या मनांत स्वार्थाशिवाय दुसरे विचार येत असतील ?

संतांच्या शिकवणुकीचा विस्तार

आज खरोखर आम्ही सत्त्वाला पारखे ज्ञालेले आहोत आज विवेकानंद, रामकृष्णांच्या वाणीची व ज्ञानेश अोणि दुकोबाच्या शिकवणीचा आम्हाला संपूर्णतया विसर पडलेला आहे.

आज आमच्या अंतर्करणांत आदराची अशी भावना राहिलेली नाही. सर्वत्र अनास्था, तुमची देवावर व धर्मावर श्रद्धा असलीचे पाहिजे. ती तुम्हांला तशीच राष्ट्राला तारक व पोषक होऊन रहाणार आहे.

मुलांना तरी त्या खाईत लोटूं नका, त्यांच्यासाठी जेणेकरून स्वधर्म व ईश्वर या दोन्हीं बहुल आस्तिक्यभाव, श्रद्धा व प्रेमभाव उपनेह होईल. अंते जलूर करा. ही मार महत्वाची बाब आहे. तुमच्या मुलाचाळांच्या शाश्वत कल्याणाचा द्वा प्रश्न आहे. त्याकडे दुक्ळेष्य करू नका.

सत्य, सदाचार व श्रद्धा

सत्य, सदाचार व श्रद्धा या गुणांची जिकडे पहावें तिकडे फारखत होऊं पहात आहे. ते बहुमोली सद्गुण आहेत, त्यांची जोपासना वाटेल त्या प्रयत्नांनी होणे अत्यावश्यक आहे.

दुसऱ्याची पर्वी करायांची नाही. दुसऱ्यांचे कांहीं होवो. माझा स्वार्थ साध्याला म्हणजे झाले ही भावना आज सर्वत्र बळावली आहे. तिचा नायनाट करण्यासाठी प्रत्येकानें कंबर कसणे जरुर आहे.

आज सर्वांत आवश्यक अशी जर कोणती गोष्ट असेल तर ती हीच की इंकांरी लामर्यावर श्रद्धा. त्याच्याठायीं भक्तिभाव व आस्था.

प्रत्येकानें या बाबतीत आज विचार करून चिंतनशील बनून स्वतःची व इतर लोकांची जेणेकरून सुधारणा होईल याकडे लक्ष पुरविले पाहिजे.

अ भंग

मज नाहीं ठावे | आणिक ते ध्यान |

साईनाथ माझा | नारायण ||१||

तुटो हे मस्तक | फुटो हें शरीर |

उरि निरंतर | शिरडीश्वर ||२||

कैवल्याचे धाम | साई कृपाधन | मज
बहुत सुकुताची | जोड ही मिळाली |

सख्या साईनाथा | शिरडी पाहिली

जळे, पाप, ताप | तोषिले हें मन || मज

झालीं मी पुनीत | नाम तुझें ध्यात

उरली ना खंत | अनादी अनंत |

भक्त मी अजाण | वाहिले जीवन || मज

याचना:-

शरण शरण आलों साईनाथा
 ठेऊनिया तुझिया चरणी माथा
 नको पाहूं माझे गुणदोष
 आहे मी तुझ्या पायाचा दास
 नाही तुझ्याविणा कुणी या जगती
 आहे तूचि माझा एक आधार,
 तुझ्याचरणी हो मज आतां
 कृपादृष्टी करा तुम्हीच माझ्यावर
 तास गोड तुझ्ये ऐकुनिया मी
 धाऊनिया आलों तुझ्या दर्शना
 मला नको विस्मरू तुम्ही केळां
 हीच आहे एक माझा याचना

—नारायण फाळके.

प्रकट निवेदन

कै. सुप्रसिद्ध वैकुंठलाल मेहता यांचे स्मारक उभारणसाठी एक “वैकुंठभाई”
 मेहता स्मारक ट्रस्ट” करण्यांत आला असून यासाठी यथाशक्ति फंडास मदत
 करण्याबद्दल आवाहन करण्यांत आले आहे. कै. वैकुंठभाईची सहकारी चळवळी-
 बाबतची कामगिरी महशूर आहे. तसेच खादी व ग्रामोद्योगाबाबतही त्यांची
 आजन्म सेवा सुप्रसिद्ध आहे. तरी या फंडास सवार्नी यथाशक्ति खालील पत्त्यावर
 मदत पाठविण्यास विनंती आहे.

सही

यु. एन. ढेकर अध्यक्ष
 बी. वेंकट पटवा खजिनदार
 वाडीलाल उगळी कार्यवाह
 पत्ता—खजिनदार वैकुंठभाई
 मेहता स्मारकसमीती, रोयल
 इन्डियन बिल्डिंग, ४ था मजला
 जमशेटजी रोड मुंबई—१

भोळा भाव जतन करा

जुन्या तळेने संध्या करण्याची ज्यांची चाल आहे त्यांना दररोज दोनदा एका महत्वाच्या गाष्ठीची आठवण होते. ती गोष्ट म्हणजे आपल्या मूळपुरुषांची सृति ही होय. संध्येमध्ये मी अमुक ऋषीच्या गोत्रांत जन्मलै व वेदाच्या अमक्या शाखेचै अध्ययन करतो, अशी जागृति करून देणारा एक भाग आहे, ह्या जागृतीने अनेक फायदे होतात. त्यांतील एक फायदा असा आहे की, आपला मूळ पुरुष किती विद्वान् होता, आपल्या काळच्या समाजाची त्यांने किती वेगवेगळ्या प्रकारे सेवा केली, त्याची साधी रहाणी, त्याची श्रेष्ठ विचारसरणी, व त्यांचे तप ह्यांची आठवण होऊन त्याच्या व आपल्या स्थितीची तुलना करता येते व आपली स्थिति जर खालावलेली असेल तिचीं कारणे शोधून ती उच्चत करण्यास प्रोत्साहन मिळते. मोळ्या मूळ पुरुषांची कुदुंबे नेहमीच मोठीं असतात असें नाही. एका काळीं भरभराटींत असलेलीं अनेक कुदुंबे थोडक्याच अवकाशांत अवनत झालेलीं आपण पहातो. सृष्टीच्या नियमाप्रमाणे जो उद्य पावला तो भावल्ला पाहिजे, ह्याप्रमाणे उच्चत कुदुंबे अवनत होत असतील. परंतु ह्या अवनतीचीं दुसरीं जीं अनेक कारणे आहेत त्यांमध्ये दुःसंगति हें एक आहे. मानवी कुदुबांसंबंधीं हें जें खरें आहे तसेच भाषेविषयीं व भाषेतील शब्दाविषयींहि आहे. पुष्कळ शब्द आरंभी फार स्पृहणीय अर्थाचे असतात. काहीं कालपर्यंत त्यांचा सुंदर अर्थ कायम रहातो. पण कालांतरानें ते कुजनांच्या तावडींत सांपऱ्याना दुरुपयोग होऊं लागल्यामुळे त्यांना हीन प्रकरचा अर्थ प्राप्त होतो. मनुष्यांना ज्याप्रमाणे दुःसंगति त्याप्रमाणे शब्दांना दुरुपयोग घातक होतो. या न्यायांने मराठी भाषेत ज्याला अनेक प्रसंगीं हिणकस असा अर्थ प्राप्त झाला आहे असा भोळा हा शब्द आहे. भोळा ह्या शब्दाचा खरा अर्थ भला, सरळ मनाचा, सरळ आचाराचा, ज्याच्या ठिकाणीं छकेपेंजे नाहींत असा आहे. पण त्याचा बावळट, सहज रीतीने फसवितां येणारा, असाहि अर्थ होतो. असा अर्थ होण्याचे कारण भोळ्या माणसांच्या भोळेपणाचा फायदा घेऊन त्यांना सहजपणे फसविण्याचा लबाडांचा क्रम होय. तुकारामबुवांनी 'भोळिवेचे लेणे संत जनां साजें' असें जै म्हटलें आहे त्या ठिकाणीं भोळा ह्या शब्दाचा पहिलाच अर्थ घेतला आहे. भोळेपणा हा त्यांच्या मतें अलंकार आहे व तो संतजनांना शोभतो. संत ह्या शब्दाचा अर्थ जरी चांगला आहे तरी संत बनण्याचा प्रकार सोपा झाला आहे. बाह्यात्कारीं सेताचै सोंग केले

म्हणजे संतत्व प्राप्त होतें असें पुष्कळांना वाटते. ‘नलेमें कफनी सिरपर टोपी’ किंवा ‘जटा बढाई बभुत चढाई’ म्हणजे साधुसंत होतां येतें अशी पुष्कळांची समजूत असते. दाढी, जटा वाढविल्यानें साधुत्व प्राप्त होतें तर जगाचा निम्मे भाग साधुत्वानें हां हां म्हणतां भरून गेला असता. दाढी, जटांचे साधु जगाला थोडे दिवस छुलवूं शकतील, परंतु त्यांचे अंतरंग जगाच्या निर्दर्शनास येण्यास फार वेळ लागत नाहीं. भोक्लेपणाचे लेणे अशा संतांना साजत नाहीं. तें त्यांच्याजवळ नसते. भोक्लेपणा हा अलंकार कसा आहे हें आपण पाहूं या. हें समजण्याला भोक्लेपणाची मुख्य लक्षणे कोणतीं हें पाहिले पाहिजे.

भोक्तेपणाची मुख्य खूण तृप्ति होय. भोळा मनुष्य परमेश्वरानें आपल्याला ज्या स्थितीमध्ये ठेविले आहे त्या स्थितीमध्ये सुखासमाधानाने राहतो. खाण्यापिण्याला पुरेसे मिळाले, शरीर झांकण्यासाठीं बस्त्रप्रावरण असले म्हणजे त्याची कोणत्याहि प्रकारची तक्कार नसते. आपल्याला अधिक मिळाले तर तो तें टाकून देतो अशांतला प्रकार नव्हे. तरी पण पाहिजे त्यापेक्षां अधिक मिळविण्याची त्याची हांव नसते. भोळा मनुष्य शारीरिक व ऐहिक सुखापेक्षां पारमार्थिक गोष्टीकडे अधिक लक्ष पुरवितो. पुष्कळ मनुष्ये शारीरिक व्याधींचा बडेजाव करून क्षुद्र अशा बारीकसारीक रोगराईना नसतें महत्त्व देऊन आपल्या सुखाचा भंग करितात. साध्या वृत्तीचा मनुष्य तसें करीत नाही. रानांतून जातांना अंगाला ओरखाडे यावयाचेच, त्याचप्रमाणे संसारसागर तरून जात असतां अनेक अधिव्याधि प्राप्त व्हावयाच्याच हैं लक्षांत बाळगून त्यांना तो तुच्छ लेखतो. साध्या माणसाची दुसरी खूण ही कीं त्याच्या ठिकाणी आपल्या सामर्थ्याला सीमा असल्याची जाणीव असते. मनुष्याचें शारीरिक सामर्थ्य सीमायुक्त आहे, तसेच मानसिक व आध्यात्मिकहि सीमेने व्याप्त आहे, हैं तो कधींहि विसरत नाही. ही जाणीव असल्यामुळे आपल्या ठिकाणी असलेल्या थोड्याशा ज्ञानामध्ये त्याची समाधानवृत्ति असते. त्याचा अर्थ आध्यात्मिक उज्ज्ञतीविषयीं साधा मनुष्य बेफिकीर असतो असा नव्हे. पुष्कळ मनुष्यांना आपल्याला खरोखर कळते त्यापेक्षां अधिक ज्ञान असल्याची घर्मेंड मारण्याची संवय असते. अशी माणसे कधीं कोणाला समजल्या नाहीत अशा गोष्टी आपणाला समजतात, अशी दुष्प्रच्यांची समजूत करण्याचा प्रयत्न करितात. पूर्व जन्मी मी अमुक होतो, पुढील जन्मीं अमुक होणार अशी बेधडक विधाने करण्याला त्यांना दिक्कत वाटत नाही. आपल्या बाळपणची आठवण नसली तरी चालेल किंवा दोन घटकानीं काय होणार हैं सांगतां आले नाहीं तरी चालेल, भूतभविष्य ज्ञानाची घर्मेंड आहेच. ह्या जगतामध्ये मानवी बुद्धीला अगम्य अशा किती तरी गोष्टी आहेत. त्याविषयीं आपल्याला ज्ञान आहे असे म्हणणे म्हणजे आपली व दुसऱ्याची फसवणूक करणे होय. पूर्व जन्म, फ्री बुइल, पापाची उत्पत्ति, स्वर्ग, नरक इत्यादि अगम्य अशा गोष्टी अहेत. त्या आहेत

कीं नाहींत हेच जेथे समजत नाहीं तेथें त्या अशा आहेत, तशा आहेत इत्यादि
वर्णने काय कामाचीं? जगामध्ये पाप केव्हां अवतरलें ह्याच्या मीमांसेवर आमची
आध्यात्मिक उन्नति अवलंबून आहे काय? जगात पाप, पुण्य म्हणून कांहीं आहे
व त्यांतला फरक अमुक आहे, इतके ज्ञान आपणांला पुरे आहे भोळा मनुष्य
याविषयीं विचार करितो, पण त्या अगम्य आहेत, हे कळतांच आपल्यापाशीं
असलेल्या ज्ञानाच्या व भक्तीचा सहाय्याने आपल्या उच्चतीचा मार्ग आक्रमू
लागतो. ह्याप्रमाणे आहे त्या स्थितीत संतुष्ट रहाणे व आहे त्या ज्ञानसमाप्तीने आपली
स्थिती सुधारणे, हे भोळेपणाचे लक्षण होय. अतृप्ति, असमाधान अहंकार
हीं उन्नतिविष्वसक आहेत. “कुशळ गुंतले निषेधा। वादी प्रवर्तले
वादा” पण ह्यामुळे काय होते? मनाची शांति भंग पावते; वाढूचे किले
ढांसकून पडतात; हातीं काहीं लागत नाहीं व तुकारामाने, म्हटल्याप्रमाणे
“वादें वायां गेलीं ब्रह्मवृदें।” अशी निराशाजनक स्थिति प्राप्त होते. म्हणून
आपण भोळेपणाचे लेणे कायम ठेवून अतितृष्णा घातक असते, ह्याची जागृति
वाववून धिम्मेपणाने, शांतवृत्तीने आध्यात्मिक उच्चतीच्या मार्गांत राबत असावे.

—०—

॥ श्रीसाईनाथ प्रसन्न ॥

म हिला व स्तु भाँडार

भरतकाम, विणकाम, शिवणकाम
यांस लागणारे सर्व साहित्य व भरतकामाचीं पुस्तके
लोंकर, गंगावने आणि सौंदर्यप्रसाधानांचे व्यापारी.

छवीलदास रोड, दादर, मुंबई २८. (वेस्टर्न रेल्वे)

* आमची कोठेही शाखा नाही. *

श्री साईनाथ हॉस्पिटल शिर्डी

मुंबई ऑफिस कडील जमा

दि. २६-५-६५ ते ११-८-६५

रोलीने आलेले

रु.

१	श्री साईभक्त इ. प्र. रु. ५	मुंबई	१५
२	कु. एस. एस. आर्टे	"	५१
३	एम. आर. कोकू	"	५१
४	पु. ठा. मेहता	"	५०
५	मेसर्स गोल्ड सोप कं.	"	४६
६	सौ. अमलाबाई वाणी	"	२०
७	श्रीमती पेरिन पी. सिध्वा	"	१५
८	" मेहरू पी. सिध्वा	"	१५
९	श्री. पी. सी. लक्ष्मण	गुंतुर	१५
१०	" स. ह. तिरोडकर	मुंबई	११
११	" स. ग. भट	"	९
१२	" ए. एस. चागास्कर	"	९
१३	" न. बी. बाडे	"	५
१४	सौ. सरस्वतीबाई साळुंके	गोवा	५
१५	कु. उद्धा का. पोतनीस	मुंबई	५
१६	श्री. पा. पाटकर	"	५
१७	" के. जी. वाघमारे	कुलंब	१४००
१८	श्री. के. एस. बुच	अलाहाबाद	५५०
१९	मेजर बी. एल. बिंद्रा	मिरत	५००
२०	श्री. अर. एम. वर्कल	मुंबई	५००
२१	श्री. कि. सू. शर्मा	यादगीरी	२५१
२२	डॉ. होमी बाटलीवाला	मुंबई	१५१
२३	लेफ. क. दयाशंकर	दिल्ली	१५१
२४	श्री. के. एम. पीचा	बलाघट	१२६
२५	" रसीक शहा	मुंबई	१००
२६	" के. जे. आर. नायडू	दिल्ली	५१
२७	" जस्तीस जे. आर. मुघोळकर	"	

२८	श्रीमती रेवतीबाई मस्तकार	मुंबई	५१
२९	श्री. सौ. डी. अमीन	किसिमु	५०
३०	„ आर. एच. टीपणिस	हावरा	४४
३१	मेजर एच. सी. धोडपकर	दिल्ली	२५
३२	श्री. हंदुलाल एच. शहा.	मुंबई	२०
३३	„ आर. एम. भगत	„	११
३४	डॉ. चंपा. आफळे	दिल्ली	११
३५	श्री. बी. जे. पटेल	मुंबई	१०-२५
३६	„ एम् जी. लांजेकर	„	१०
वि. पो. ऑ. ने आलेले			
३७	श्री. आर. जी. पटेल	न्युअटन	६६-३२
३८	„ टी. पी. कारा	जोहन्सबर्ग	३९-७५
३९	„ ए. एम. मलेटी	मगोमेनी	२६-५०
४०	„ आर पी. पटेल	इंग्लंड	१६-२५
४१	श्रीमती गोमलबेन	„	१३-२५
४२	श्री. मणिभाय	„	१३-२६
४३	„ बदूकभाय	दारेसालेम	६-६३
४४	„ एन. राघवन	बाहेरिन	१३-२५
४५	„ एन. के. पटेल	कॉन्हेट्री	१३-२६

कै. सुमित्राबाई श्रीपाद केरकर

लिहिण्यास अत्यंत वाईट वाटर्टे की श्री साईभक्त सौ. सुमित्राबाई श्रीपाद केरकर याच काही महिन्यापूर्वी देवाजा झाली. बाबावर त्यांची फार भाक्ति होती. शिरडी येथे येणाऱ्या भक्तांच्या सुखसर्योसाठी त्यांनी आपले वडील कै. दाजी-साहेब विडल सांबारे यांच्या स्मरणार्थ रामनवमीच्या पवित्र दिवशी (सन १९६०) बारा मार्बल मौजूदक बाके अर्पण केली. कै. दाजीसाहेब हे शिरडी संस्थानचे २/३ वर्षे खजीनदार होते. तेदी साईभक्त होते. त्यांच्या निधनामुळे त्यांचे पति श्री श्रीपाद केरकर व त्यांच्या कुटुंबियांवर हा दुःखद प्रकांग ओढवला असून त्यांच्या दुःखांत आम्ही सहभागी आहोत. श्री साईबाबा कै. सौ. सुमित्राबाईच्या आत्म्यास सद्गति देवोत.

शिरडी ही पंढरी

अनेक तीर्थ असती रे या जगावरी

शिरडीची महातिच ती न्यारी ॥८॥

दीन, हीन वा पापी कोणी ।

पावन होती साईदर्शनी ।

प्रयाग, काळी, तशी द्वारका^{५५}

शिरडी ही पंढरी ॥९॥

भक्ति, मुक्तिच्या साईदेवा ।

शक्ति, युक्तिला वाटे हेवा ।

उत्साहानें, सदैव वाहे—

पवित्र गोदावरी ॥१०॥

अनेक तीर्थे असती रे या जगावरी

शिरडीची महातिच ती न्यारी ॥

—श्री. बा. भा. मगदम

ए. आर. सावंत अँड ब्रदर्स

३६३, मंगलदास मार्केटसमार, मुंबई नं. २. ट. नं. २२८४४

तयार कपडे, सर्व प्रकारची होजियरी तसेच टॉवेल्स, चादरी व

पड्यांचे कापड मिळण्याचे एकमेव ठिकाण. होलसेल व रीटेलर्स

जुलै १९६५

कीर्तन

श्री. द. दा. ऊर्फ नानासाहेब रासनें पुणे (कीर्तन) श्री. ह. भ. प. शंकर
नारायण जोशी शिर्डी (कीर्तन) श्री. ह. भ. घबनबुवा आकोलोंकर हिंगणघाट
जि. वर्धा सी. पी. सं. गवई श्री. विष्णुराव मराठे यांची कीर्तनें नेहमीप्रमाणे.

सनईवादन

श्री. शंकरराव सोनवणे नासिक, दामुआणा दळवी श्रीरामपूर, श्री. मुरलीधर
सोनवणे नाशिक, श्री. लक्ष्मणराव सोनवणे नासिक:

तबलावादन

श्री, पांडोबा गुरव श्रीरामपूर, श्री एस. वी. कुलकर्णी, शिर्डी.

एकनाथी गारुड भारुड

श्री. रघुनाथ बाबुराव सांडभोर, पुणे.

हार्मोनियमवादन

श्री. शंकर रामकृष्ण चौरीकर (इतत्रारी-नागपूर)

संगीतगायन भजन

श्री. स्नेहल भाटकर सुंबई-श्री. श्री. रमेशचंद्र औरंगाबादकर; श्री. लालजी
जगन्नाथ तरे सु. मोर्वे ता. पालघर-जि. ठाणे. श्री. विष्णुराव मांजरेकर शिर्डी,
श्री. पापादेवी बैगलूर-बैगलूर. श्री. ज्ञानेश्वर रामचंद्र वैद्य. शिर्डी-सौ. निलाप्रभु मुंबई.
सौ. शोभना साखलेकर-अंधेरी. श्री. दिगंबरराव भातो, राहता.

सन्माननीय मे. कोर्ट रिसीव्हर पोतनीससाहेब यांनी नवीन सुधारणा पुष्कळ
केल्या व त्या उपयुक्त अशा आहेत. भक्तांच्या सुखसोईकडे बरेच लक्ष पुरवून
सुधारणा केलेल्या आहेत.

शिर्डी येथील हवापाणी उत्तम असून रोगराह कांदी नाही. पाऊसही चांगला
झाला आहे.

Books published and Sold by Sai Baba Sansthan, Shirdi

**श्री साईबाबा संस्थान, शिरडी संस्थेतर्फे प्रकाशित
व विक्रीकरितां ठेवलेली पुस्तके**

(१)	श्रीसाईसच्चरित्र (मराठी)	श्री. दाभोळकरकृत	७-००
(२)	" (हिंदी)	श्री. ठाकूर	४-५०
(३)	" (गुजराठी)	श्री. सोमपुरा	३-७५
(४)	" (इंग्रजी)	Shri Gunaji	४-००
(५)	" (Kannad)	N. S. Anantha Raum	३-००
(६)	Glimpses of Indian Spirituality - by Pradhan		१-००
(७)	Glimpses of Indian Spirituality (Telgu)		१-००
(८)	श्री साईलालामृत (मराठी)	श्री. आगास्करकृत	२-००
(९)	" (हिंदी)	श्री. चिटणसि-दिल्ली	२-५०
(१०)	साईबाबा-अवतार व कार्य (मराठी)	श्री. धोंड	२-००
(११)	साईबाबांचे ४ अध्याय (मराठी)	श्री. दासगणू	००-५०
(१२)	सगुणोपासना (मराठी)	श्री. भीष्म	००-२५
(१३)	" (गुजराठी लिपीत)	श्री. भीष्म	००-२५
(१४)	श्री रुद्राध्याय ११ वा (मराठी)	श्री. दाभोळकर	००-१२
(१५)	स्तवन-मंजरी (मराठी)	श्री. दासगणू	००-१३
(१६)	श्री साई-सुमनांजली (मराठी १०८ नांवे)		००-०६
(१७)	कीर्तन पंचक (मराठी)	श्री. देव	१-५०
(१८)	शीलधी (मराठी)	डॉ. गव्हाणकर	००-७५
(१९)	श्री साईगतिंजलि (मराठी)	कवि श्रीपाद	००-१२
(२०)	Spiritual Symphony by R. S. Harshid Mehta		२-५०
(२१)	Side lights on Sai Baba (Eng.) Calcutta		००-७५
(२२)	Guide to Shirdi (English)		००-१२
(२३)	स्तवनमंजिरी व सुमनांजली (मराठी)		००-२०

Colour pictures of Sai Baba by Neroy

(१)	Baba sitting on Stone 15" X 20" Thick	1-00
(२)	" " 9½" X 13½" medium	००-३७
(३)	" in Dwarkamai 9½" X 13½" medium	००-५०

Other different poses of Sai Baba in colour according to different sizes varying in prices.

Commission to Sellers 25% except on 2 to 10 for which only 25 nP. and 37 nP. for No. 1 Postage Extra (minimum purchase of Rs. 15). Can be had from (मागव) :

1. Executive officer Shri Sai Baba Sanstan,
P. O. Shirdi. Dist. Ahmednagar.

2. Sai Baba Office 'Sai Niketan',
Dr. Ambedkar Road, Dadar, Bombay 14.

मालक : श्री साईबाबा संस्थान, शिरडी, आंबेडकर रोड, दादर, मुंबई १४ करितां
प्रकाशक : बी. जी. पोतनीस, मुंबई १४.

संगीताची मोहिनी
माणसाला मंत्रमुग्ध करते,
त्याचप्रमाणे कुठल्याहि
हदयंगम चित्राची मुद्रणकृति
वाचकाला नयनमुग्ध करते!

आणि अहंनव
हाफ-टोन, लाईन, थ्री अँड फोर कलर ब्लॉक्स,
ऑफसेट प्रेस्, स्टीरियोज इत्यादि
आणि त्याचप्रमाणे वैशिष्ट्यपूर्ण
सवांगसुंदर कॅलेंडर्ससाठी—

डी. डी. नेरोय

५३४, सेंडहर्ट ब्रिज, चौपाटी, मुंबई
टेलिफोन : ७५०४७

डी. डी. नेरोय यांनी खास तयार केलेले श्री साईबाबांची तीन रंगी चित्रे, द्वारकामाई व दगडावर बसलेले – साईज 6×8 , 10×14 , 14×20 खालील ठिकाणी मिळण्याची खास व्यवस्था केली आहे.

श्री साईबाबा संस्थान

મુ. પો. શિર્ડીં, જિ. અહુમદનગર વ

साईनिकेतन, डॉ. आंबेडकर रोड, दादर, मुंबई १४.

सुदूरकः श. कृ. सापल्ले; रामकृष्ण-पिट्टीग प्रेस, मोरबागा रोड, दादर, मुंबई २५.
 संपादक व प्रकाशकः बी. जी. पोतनीस, 'साईं निकेतन', डॉ. आंबेडकर रोड,
 खोदादाद सर्केलजवळ, प्लॉट नं. ८०४ बी, दादर, मुंबई १४.